

הערות

הערות * מרן גאון ישראל צי"ע האדר"ת זצ"ל,

[חותנו של רבנו שליט"א]

פרק יב.

מש"כ שם מאו"ח (סי קמ"ח) שנדוהו חכמי הדור, ומזה דן ידידי המחבר שליט"א לנ"ד. לענ"ד שם נתחייב נדוי משום אפיקורתא שהעין פניו בפני חכמי הדור ולא משום שקרא בכתוב, * וגדולה

הערות להערות

מאת המו"ל [י.ב.א.]

* לכאורה אינו מוכרח שם ע"ש, ויש להביא רא"י לדברי רבנו שליט"א מהא (כמובן סג) דרבינא הוה יתיב קמיה דרב אשי הווייה להווא גברא דקא אסר לי לחמריה בצנתא בשבתא (שהוא שבות) ואמר להווי האי גברא בשמתא א"ל כי האי גוונא מי מתהוי כאפיקורתא (שהורה הלכה בפני רבו) א"ל אין חכמה בו ע"ש ואף שהיה הרבר לפני ת"ח כרבינא נ"א מ"מ נדוהו רק משום עצם האיסור, דא"ל שנדרו משום כבודו דר"א דא"ב מה שאל אם זהו חוצפא אדרבה הרי עשה ב"ז לכבודו ומה השיב לו. אין חכמה בו אין הולקין כבוד לרבי ושי"מ שרק משום עצם האיסור לבד חייב נדוי וזהו שאל אין חכמה בו וגם אין לומר שנדרו גם משום כבודו דר"א דא"ב ניב לא היה חוצפא שיחשוב שנדרו בשבילו או שהנרו בא על שניהם יחד ושי"מ שעיקר הנדוי הוא משום האיסור,

ועוד שמבואר הוא (בצרכות י"ט) דהמזלזל בנטי מנדין אותו משום כבוד הרב (חכמים שתקניה וכמו שפרשי' שם) ע"ש וכ"ה בשו"ע (נסי' קנ"ח), חייב נדוי ואף שהרמב"ם לא הזכירו (נסי' צרכות) ובי רק שצוויים הרבה צוו חכמים על דבר זה מ"מ הרי כבר כתב (נסי' ס"ט פ"ו ס"ו), המזלזל בהרבר אחד מדברי סופרים ואין צריך לומר בדברי תורה מנדין אותו והיה התם שאף שעבר שבות בעלמא מ"מ נתחייב נדוי על שולזל בכבוד חכמים שאסרו שבות זה ואף שהיה שלא בפניהם וכ"ש הכא בנדון דידן.

והנה בתים' (סומס ד) דיה נעקר, הקי על רשי' שם (מסכת סנה' שאמרו המזלזל בנטי בא לידי עניות ותרצו שבעושה תמיד בא לידי עניות שהוא נרע מעקר

וגדולה מזו מצאנו (נ"ק פ"א) שא"ל מי הוא זה שמראה גדולה בפנינו, וע"י מנ"א (ס"י ג) דאפילו להחמיר במקום כזה אסור (ובתשובה הארכתי בפרט זה למעשה בס"ד) וא"כ אין ראייה לע"ד, אלא שמ"מ יש מקום לדברי הרה"ג המחבר הי"ו, דבר עונשין הוא גם ע"ז.

משיב

מן העולם ובפעם אחת נעקר ע"ש ולכאורה למה לא הק' מזה (דנרכות) דחייב נדוי רק והוא ג"כ כעונש ומתכפר (ע"י סנסדנין כו :) וגם משיב דנעקר הוא בפעם אחת רש"י לא ס"ל כן שהרי כתב מפורש נעקר מן העולם, באוכל תמיד בלא נט"י ע"ש. ואפ"ל לר"י רש"י דנדוי חייב אף בפעם אחת, ואם לא נדוהו או בפעם אחת, בא לידי עניות שהוא רק כמיתה וכמו שמבואר בגדרים (ז) שאמרו בשומע הזכרת השם מפי חברו דצריך לנדוהו ואם לא נדוהו הוא עצמו בנדוי שכל מקום שהזכרת ה' מצויה עניות מצויה ועניות כמיתה ע"ש ובר"ן, הרי שהעניות הוא במקום הנדוי ובאוכל תמיד בלי נט"י נעקר לנמרי, או אפשר דבפעם אחת נתחייב נדוי ובכמה פעמים נתחייב לבד מהנדוי גם עניות, ובעושה תמיד נעקר מן העולם.

ועכ"פ גם בפעם אחת חייב נדוי ולפי"ז בנדון דידן שקרא לפניהם פכתוב נתחייב מיד נדוי וכ"ש כשהתרו בו ולא קבל כמפורש שם בשו"ע ודמ' ממש להא דרבינא (בערוזין ס"ט) דרמא ביה קלא ולא אשנח ע"ש.

ברם התוס' (ניגמוס כ"ג : ד"ס בשע"ט סאנ"ט) כ' דבנתחייב נדוי לא מהני תשובה ואע"פ שעשה תשובה לא מפטר מנדוי ע"ש ואי דגם בפעם אחת מתחייב נדוי מה הועיל ההתראה שהרי לדבר אסור מנדוי לאלתר בלי התראה כמבואר (ס"ט פ"ו) ובשו"ע שם (ורק כחיום נוהגין להתרות כשי"כ השי"ך) [וא"ל משום להודיעו את האיסור שהרי הדברים מפורסמים] וע"כ ס"ל דצריך כמה פעמים זמשיה כשהתרו ביה ולא קבל ועשה שוב או נדוהו ובעושה תמיד נעקר וכמשי"כ

ועל קושית התוס' מעניות ז"ל בלא"ה שאם נוטל ידיו רק שצמצם במים או בא לידי עניות וכמו שאמרו (בשנ"ט ס"ט) דמשא ולא משא לית לן ביה ולא מילתא היא, דר"ה כו' ע"ש הרי שאמרו דלאו מילתא הוא ואפ"י נוטל את ידיו אלא שצמצם בא לידי עניות ואם אוכל תמיד בלי נט"י נעקר מן העולם לנמרי שגם הוא עקר את המצוה לנמרי, ומה צ"ע על הב"ה (ס"ט כס"י קנ"ט) שב' דאף אם שצמצם אם רק נוטל אינו נענש כלל.

ובזה נראה לתרץ קושית הרמב"ן על הרמב"ם בסה"מ (סו"ט א') דס"ל להרמב"ם דזקן סברה נעשה אף ע"י דבריהם והק' למה לא הרגו את אלעזר בן חנוך שפקק בנט"י, שהיה בזמן שדנו דיני נפשות ועשה מעשה בהמראתו בדבר שהוא מביא לחיוב כרת בשל דבריהם וע"י במנ"א שתמה על הרמב"ן דאיך אפשר שיבא לחיוב כרת, ופשוט שאפשר לצידד באופן שיבא לכרת שהרי אף בדרך רחוק מהני וכשי"כ הרמב"ם (כפ"ד מה' ממריס) שאפ"י אם אחרי מאה דברים יוכל לבא לידי כרת ע"ש ואפשר כגון שנגע בתרומה (או אפ"י בחולין במי שנוהר לאכל בטהרה) השוה רק פרוטה ואחרי שנממאה בידיו נפחת ערכה וקדש בה אשה דאו לא הוו קדושין לפי האמת, (ע"י כנה במפרשים שם) או אפ"י היה שוה יותר אלא כיון שהיא חשבה שהם טהורים ושום עוד יותר הוי מקח טעות בחד תרומא בתוס' (קדושין נו"י)

פרק טו.

משיב שם דאם נזדמן לאדם שילך בדרך רחוקה ולא ישיג שם מי שיתקן לו את הקשר שאפשר שמותר לו לתקן איזה קשר שיוכל ולסמוך ע"ד הסוברים דעיקר צורת הקשר אינו מן התורה ובאופן שלא יברך ע"ז. ע"ש. מסתפקנא

ויוש להסתפק באמר ע"מ שאני צדיק גמור אף בשל דבריהם ואח"כ נתברר שהוא עברין מכבר על אחד מהם בקביעות עפ"י הוראת הוי"מ וגם הוא בעצמו הודה בזה משום הלהדירה אין זו עבירה, י"ל דהוי ודאי קדושי טעות (ומכ"ש נטיי שיוכל לבא לידוי אכילת בשר חזיר ודאי שהיא מקפדת) ויכול לבא לידוי חיוב ברת ומכ"ש לפי משיב רעקיא (נשויט אכסיע סי' לח) דצדיק גמור שאני ועוד לפמשיב בקרבן נתנאל (קדושין מט:) באומר ע"מ שאני רשע גמור בוי שמא הרהר בתשובה והווי ספק קדושין, שאפי' עומד לפנינו וצנה שהרהר בודאי, לא יצא מירי ספק ובכ"ש (סס ס"ק ג) לא כתב בן ע"ש. ואף באומר ע"מ שאני צדיק אם אמר שהרהר בע"ז אפשר דלא מאמינים אותו משום דאין אדם משים עצמו רשע. מי"מ כאן שאני כיון שהיה מוחזק מתהלה בעבירה זו, ולכאורה בע"מ שאני רשע אם עומד וצוח שלא הרהר שאין כאן הסברא דאין אדם משים בוי ומכ"ש לפמשיב רעקיא (סס נשויט) בשם הריי מינין דשמא הרהר בתשובה הוא רק חומרא בעלמא לחוש לקדושין (ואף בנמ' אחרו סתמא י"ל) ומכ"ש כאן שלפי דעתו אין זו עבירה עפ"י הוי"מ, וכיון שגם הוא אומר כן נאמן והוי אינה מקודשת אליבא דאבתן.

ולפי"ד י"ל שהוא לא עשה אלא רק פעם אחת ולא נקרא עשיה בהמראתו ואף שלא מצינו שעור בהעשיות כמה שיהי' בז"מ ואפי' פעם אחת, מי"מ כאן שאני שאמרו רק ש"ספקי' בנטיי וכיון שלא עשה רק פעם אחת סימן שלא היה ברור אצלו בהחלט להפך מדברי חכמים. ולא נקרא עשיה בהמראתו ומכ"ש שלא הורה לאחרים לעשות ועשו כיון שלא היה ברור לו, או שמירוי שנמל בצמצום שנדחו נתחייב שהרי נתחייב בעניות וכמו שבארנו ב"ש נדונו אבל לא נעשה ז"ס כיון שלא עקר לגמרי.

איברא שהרין בפסחים (נר"ס מקום טהטו) כ"י לחלק שבדבר שעקרו מן התורה והוא אינו עובר אלא על האיסור דרבנן או מכין אותו מבי"מ ולא משמתינן ליה אבל אם עיקרו מדרבנן וקא עקר ליה לכוליה מצוה או משמתינן ליה וקרוב לזה ע"י ברמב"ן (נכס"מ סוכס א"ן) וא"כ לפי"ז למת נתחייב נדונו על שקרא ככתוב וכי מה עקר בזה וע"כ משום שהיה בפני ת"ח ועוד ע"י בכ"מ (נכס ס"ס) שפ' דהא דרבינא שנדהו היה משום שרמא ביה קלא ולא אשגח.

ל"ק מירי ד"ל שהא גופי עקר כה שקבלנו מסיני לקרות לא ככתוב וגם שיש בזה משום כבוד מקבלי התורה ומכ"ש בענין זה שאין הצדוקים מודים בו שהחמירו ביותר וע"י בהוריות (ד') דהוי בעיקרו מן התורה וכ"כ חייבין ונעשה ז"מ בזה כמבואר ברמב"ן (סס נכס"מ)

ומשיב הכ"מ בהא דרבינא ע"י במל"מ שפ' שמביא דגם מוהר"ש חק' על

מסתפקנא בזה די"ל לפמשי"כ דש"י (גנלס כ"ז:) דאסור להאכיל תרו"ט לכהמה ביו"ט משום דרחמנא אחשבי לביעורו והו"ל כמו מלאכה גמורה דאסור א"כ אף אם יעשה קשר אחר ג"כ הוא מלאכה דאורייתא משום דרחמנא אחשבי.

ובזה י"ל קושית התוס' (עיונין ט) 'ע"ד הר"א שמצריך לקשר התפלין בכל יום דא"כ אינו קשר של קימא ומ"ט אסור בשבת. דאפשר כיון

על הרין מהא דרבינא שגדו אף בדרבנן שעקרו מדאורייתא ותירץ ג"כ בדברי הכ"מ שרבינא נדחו על שזולל בכבודו שלא אשנה ביה והפריח דחה תירוצין זה מהא שא"ל רב אשי אין חכמה בוי ע"ש. [וא"ל דאם גם משום כבודו הוי בכלל אין חכמה בוי דע"י במועד קטן (י) "אי במילי דשמיא אין חכמה בוי אלא לאו לכבוד עצמו" ע"ש] ולבר דחית הפריח קשה ע"ז במש"כ לעיל.

ועוד ק' מהא שאמרו (סס במועד קטן) בהא דר"ל רמא קלא בההוא גברא שאכל את התאנים של הפרדס שנטר הוא, ולא אשנה ואמר להויה גברא בשמתא ואמר ההוא גברא אדרבא בוי ואמרו לר"ל שלו נדוי ושלך אינו נדוי מפני שהיה שלא כד"ן הרי שלא היה יכול לנדות משום דלא אשנה ביה וע"כ משום שא"ז כיון כיכ שיוכל משום זה לנדותו משום כבודו [ומדברי ר"ל עצמו מכורר שם שלא נדחו משום כבודו רק משום האכילה בגזילה ע"ש]. וקצ"ל ששם אפשר שגם השני היה ת"ח ומשויה ליה בזיון כ"פ בנה שלא אשנה ביה וע"י בשו"ע (י"ד סי' ס"ג סעי' לט) דנדוי של השני נדוי, דוקא אם השני גברא רבא אי שאינו יודע מהוא דשמא הוא יותר גדול מן המנדה בוי ע"ש והוא מהר"י בשם הראב"ד ומעובדא דר"ל, וע"ש בש"י (סקכ"ט) דאפשר שהשני היה יותר גדול מר"ל, ומה שאכל בגזילה הרי כי בתוס' (סס) לבסוף בשם ר"ת שהיו רגילים באותו מקום לאכל בוי ולא היה גול משאיכ גבי רבינא הרי עבד איסורא וע"כ שלא היה ת"ח והוי יותר בזיון.

ואמנם אף לפי תרומם הם אין לומר שעשה בשביל כבודו של רב אשי וכשי"כ.

ולפמשי"כ להלק בין פעם אחת לבמה פעמים י"ל שע"כ ל"א הרין דלא משמתנין אלא בעבר פעם אחת אבל בעבר כמה פעמים משמתנין ליה אף בדבר שעיקרו מדאורייתא ובוה נציל את הרין מרחית הפריח (גלו"ס סי' ס"ז) שדחה את דבריו מתוך כמה קושיות ובעיקר מהא דחולין (ק"ז) ששאל אמאי לא תשמתניהו (לאלה שאוכלים בשר עוף בחלב) ולד' הרין כיון שיש לו עיקר בתורה אין משמתנין ל"י ולפ"ד נ"חא שהרי שם מיירי שאכלו תמיד ואז ס"ל להרין דמנדין אף ביש לו עיקר בתורה ובוה יתורץ משה"ק שם עוד ע"ש.

והשתא נ"חא כיון שהתרה ביה ולא אשנה ועבד שוב איסורא ע"כ נדחו זניחא ג"כ מה שנדחו בקרא ככתוב וגם נ"חא למה התרו ביה בדבר מפורסם לאסור ולא נדחו תיבף.

ועכ"פ בנדון דידן פ"ע מודים — שעוקר את מצות התורה מעיקרה ונותן יד לפושעים נגד הו"ל ומזולל בכבודם — שחייב נדוי בלי ספק [ולא רק עונש בעלמא] וברורים הם דברי רבנו שלוש"א.

הערות מגדולי ירושלים ת"ו

א

למען חבת הקדש אמרתי לרשום איזה הערות בד"ק של הספר הנחמד, חבש פאר מאת רבנו ראש רבני אה"ק שליט"א, וכונתי רצוני דק לעורה, ויגדיל תורה ויאדיר, וקובי"ה הדי בפלפולא דאורייתא:

פרק ז

משיב שם רבנו שליט"א על הא דאמרינן (נככות יד:), כל הקורא ק"ש בלא תפלין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו כו' ע"ש הנה בתי ביצי כ" ע"ז דתליא בפלוגתא אי שבת וי"ט הוה זמן תפלין, דלמ"ד שווי"ט הוה זמן תפלין השיבי תדיר לגבי ק"ש, משא"כ למ"ד שווי"ט ולילה לא הוה זמן תפלין א"כ אדרבה ק"ש חשיב תדיר, ותדיר קודם ולא הוה כמעיד עדות שקר דהא מחויב להקדים התדיר, וע"י בירושלמי (נככות פ"ב ה"ג) דס"ל אליבא דרב דגם לכתחילה מקדים וקורא ק"ש ואח"כ מניח תפלין.

ולפי"ז נמצא דלדידן דקיי"ל שווי"ט לאו זמן תפלין לא הוה כמעיד עדות שקר בקורא ק"ש בלא תפלין, ולכאורה י"ל דמדי"ט לא נזכר בשו"ע האי לישנא דהוה כמעיד עדות שקר ורק כ"י (נסי' כה סעי' ד) "צריך שיהיו תפלין עליו בשעת ק"ש ותפלה וע"י רש"י (נככות טו) שכי' וכל צריך לכתחלה משמע הא דיעבד שפיר דמי".

ולפי"ז יש לפקפק אם זה בכלל לאפרושי מאיסורא כי"כ שיהי' מחויב להפסיק גם באמצע הפיק.

ולומר דעליו ג"כ החובה מטעם, כל ישראל ערבים זה לזה, לכאורה יש לדון, דעפ"מ"כ בתוס' (סוטה לו:) בדי"ה איך מ'שרשיא, משמע מדבריהם דלא קבלו ערבות אלא על תרי"ג מצות ולכאורה מוכח דברבנן ליכא ערבות, וכע"ז מוכיח רש"י (מ"ה יג:) דמהמספר שהזכירו שם משמע שלא נתערבו בשביל הגרים.

אך י"ל דזה תליא במאי דנחלקי הרמב"ם והרמב"ן (נכ"מ סוטה א') אי בחיוב דרבנן איכא לית דלא תסור, ולשיטת הרמב"ם י"ל דגם ברבנן איכא ערבות, ואכ"ל. *

(*) לכאורה י"ל שאף למ"ד שווי"ט לאו זמית מ"מ הוה תפלין תדיר לגבי ק"ש שהרי כמות זמן חלות המצוה כרוכה בתפלין מק"ש של שחרית שאינה אלא עד שלש שעות ביום ותפלין זמנן כל היום, וע"י במ"א ובמ"ז (סי' נה סעי' ו) שס"ל דזמן ק"ש עד ג' שעות הוא מן התורה ודלא כחכ"מ שכי' דמן התורה זמנה כל היום, והפרמ"ג כי שם שאף אי נימא שהוא מדרבנן ע"כ אמרינן עקרוהו רבנן לזמנה ע"ש,

ואף לדי' חכ"מ והפרי"ח שהחזיק בשיטתו ניחא משום שהרי קי"ל (לוי"ק סי' ט) דמדאורייתא

כיון דרחמנא אמר לקשור בכל-יום ה"ל קשר גמור ולא גרוע קשר כזה מאכילת תרו"ט דבהמה דה"ל כשריפתה ואסור ביו"ט. (ג)

אלא ש"ל דהתום לשימתייהו הקשו שפיר דאינהו פליגי על רש"י ז"ל בסברא זו וכמ"ש"כ בביצה ובפסחים (טו.) ובכ"מ.

ולפ"י יש לקיים דברי הרב שליט"א בעצתו זאת דאנן השתא אליבא דתום קיימינן דס"ל דד"י של תפלין הוא מדרבנן ואינהו לס"ל סברא זו דרחמנא אחשבי ולרש"י דס"ל סברא זו הרי ס"ל דקשר זה מה"ת הוא.

ויליע בדברי רבא במנחות (נ:) דדיים שי"מ קשר העליון מדאורייתא דאם לא כן כלאים בציצית דשרי רחמנא המיל ולכאורה י"ל ג"כ דמצותו אחשביה. (ד)

ועיי נוב"ק (כ"א"ח סי' טו) בישוב ד' רש"י ז"ל וכמדומני שהעיר בארצות החיים מזה ויעו"י (שנ"ג ל"ג) כיון דכתיב עפ"י ד' יחנו ושם (ע"ד) (י) וגם בירושלמי (נפ"ז דשנ"ג ונפ"ט דעכו"ז) כה"ג שלכאורה נראה שאמוראי פליגי בסברא זו דאחשביה שחדש לנו רבנו רש"י ז"ל. (ה) וא"א לי לדון בעת שאין לי שום ספר לעיין בו

א"י דוד ראבינאוויץ תאומים באאמ"ר הגאון

מהור"ר בנימין זצ"ל מפיאניוועז יצ"ו

(ג) כ"ז בארתי באורך בקונטרס אחרון (מס' א' והלאה) ע"ש.

(ד) ע"י בקו"א (ס"ג ונסי' ל"ג)

(ה) בדפדפיק נפל טעות וה"י כתוב שבת (ע"ד) ושם (ל"א) ע"כ תמה הגאון ר"י שטרין ז"ל בספרו זכר יחוסף (סי' י"ג) שלא נמצא כלל מזה בשבת (ע"ד) והאמת הוא כש"כ ובנותו לחק' על שם (ע"ד) למה לא תרצו על הקישיא. והוא קושר ע"מ להתיר הוא"כמו שם (ל"א) ע"ש ובקו"א (סי' ל"ג) נתבאר היטב.

(ו) נתבאר שם באורך ע"ש.

שברני וראיתי דמשיב דלדין דקיש השיב תדיר לגבי תפלין לא יהא כמעיד עדות שקר, דהא דק"ל דתדיר קודם, זיא אלא כשלא הניחם עדיין כלל, אבל בניד שכבר קדם והניח התפלין אלא שאינם במקומם שוב חל עליו החיוב לתקן שיהי' התפלין מונחים במקומם כדי נסואה"כ יקרא ק"ש, וגם למ"ד דק"ש הוי תדיר לגבי תפלין מימ כיון שנתעסק בתפלין תחילה שוב הוי בכלל אין מעבירין

דמדאורייתא לילה זמן תפלין ואף שק"ש נוהג בשווי"מ ולא תפלין מימ יעלה זמני הלילות יותר והוי תפלין תדיר יותר, ודוסה למשיב השיא (נסיי כה) דתפלין קודמים לציצית משום שהם תדירים יותר שאף שציצית נוהג גם בשווי"מ משא"כ תפלין, מימ תפלין נוהג אף בלילה משא"כ ציצית וזה עולה יותר, ע"ש.

וא"ל דלד"י הכ"מ והגרי"ה נצטרף ק"ש של ערבית עם ק"ש של שחרית דתרווייהו מצות ק"ש מקרי, דאי"כ הל"ל להגמ' למיכר דק"ש הוי מי"ע שלא הזמ"ג (נכנסות כ:). וכמו בתפלה שאף שבל תפלה היא בזמן מיוחד מימ בכללות זמני תפלות הוא בכל הזמנים ולכן קראו מי"ע שלא הזמ"ג וק"ש קראו מי"ע שהזמ"ג, וע"כ משום ששתי מצות מיוחדות הם סך התורה כ"א בזמנו המיוחד ולא דמי לתפלה שמן התורה בחד תפלה סגי וזמנה כל היום וכש"כ הרמב"ם (גלדידוס מפלה דלורייתא) בכ"מ שמינין וזמניהן סדרבנן וע"י מש"ב בתר"י דלא דמי ק"ש לתפלה משום דכיון שאמרו הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו כמצוה שאין הזמ"ג דיינינן לה אין ספני שהיא רחמים ע"ש משא"כ בתפלין שאין זמנם קבוע, וזוה יהודק קושית הכ"א שם על הכ"מ ע"ש וע"י בפר"ג (טס ונסיי קו).

ובלא"ה י"ל שאף אם בכמות הימים ק"ש יותר תדיר בתפלין מימ בעיקר קפדינן על במות קיום המצוה שהיא תדירה יותר שק"ש אינה אלא פעמים בכל יום ותפלין סחויב לשאת כל היום ובכל רגע מקיים מצוה וכש"כ במור (סיי לו) וכיה בשו"ע שם והפרמ"ג הסתפק מתחלה אם החיוב הוא מדאורייתא ומכ"א מהלבוש ושכן משמע מלשון הרמב"ם שהוא מן התורה ולבסוף כסיק גם הוא שמצוה מן המוכרח מן התורה ללבוש כל היום ושאר האחרונים (כ"טעום יעקב וכו"ל ועוד) פסקו שעיקר מצותן מן התורה הוא כל היום (כן משמע נסמ"ג מ"ט ג' ע"ב) ולפי"ו תפלין תדיר שכן מרובה בכמות חיוב מצותן וקיומם, וראיה מהא שאמרו בגמ' (זבחים 5) על הא דבעו תדיר ומקודש איזה מהם קודם ובעו למפשט ת"ש שלכם של אטש וחמאת ואשם של היום כו' אמר רבא מצוה קאמרת תדיר קמבעיא לן כו' אמו כצו לאו תדיר הוא והתניא אוציא את הפסח שאינו תדיר ולא אוציא את הסילה שהיא תדירה, כמי תדירה תדירה במצוות ואב"א מילה לגבי פסח כו' תדיר דמי ע"כ הרי שבעיקר קפדינן אמצוה דמצוה ולא מבעיא לתרועא בתרא דמילה הוי תדירה לגבי פסח משא"כ שלמים לגבי חמאת ה"ה הכא דתפלין הוי מצוה יותר מק"ש וגם הס"ד שמכר דכצו לא הוי תדיר הוא רק משום שכצו דשלמים אינה חובה אלא רשות משא"כ אם המצוה הוא חובה ודאי דהוי תדיר [וע"י בת"ח"צ (סיי קינ)] שה ביה סגמ' (נ"ס כ) דמצוה של רשות נ"כ חובה הוא ע"ש] ואף לתרועא קמא דמילה תדירה במצות ופרש"י, סדרות במצות שנכרתו עליה י"ג כריחות וצוין, ולכן היא נקראת תדירה אף לגבי פסח המכור, הרי גם תפלין שכל המניחם מקיים שמונה עשין בדאייתא בגמ' (מנחות מד) וקרי תדיר לגבי ק"ש [ולולי פרש"י היה אפ"ל הדירה במצות שבכל רגע מקיים מצוה זו בגופו ול"ט לשיבת התוכי (מכות י"ג סוד כ"ל אפוקי) וכה"ל חז"ל כ"סנט פ"א מה' מילה] ובן פסק במור (נסיי רס"א) והרמ"א שם וע"י משיב בקו"א (סיי ג') שאם אינו כל עוכד בכל יום בחיוב כרת ואף לדי' הרמב"ם שאינו חייב כרת אלא עד יום מותו מימ כשנמול מקיים בכל רגע מצוה וכמו שאמרו (נמחות מג): גבי דוד, כשעה שנכנס לברהק אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה וכיון שנזכר במילה שבכשרו נתיישבה דעתו ע"ש והאב"א ס"ל דמצוה נקרא מה שמקיים עיקר המצוה הרבה פעמים בכמה בני אדם]

מעבירין על המצות, ומעלת אין מעבירים על המצות דוחה למעלת תריר כרמב"א (זכמים 15) דמבעי לן התם תדיר ושאי'ת וקדם ושחם לשאי'ת מאי מי אמרינן כיון דשהטח מקריב לה וכו'. וכן פסק הרמב"ם דמעלת תדיר נדחה במקום שכבר התחיל בישא'ת.

ולפי'ו בנ"ד לבו'ע החיוב עליו לתקן התפלין תחלה ואח"כ יקרא קיש דאל"כ הוי כמעיד עדות שקר, וברך

ועוד י"ל שכאן שמחויב מן הדין לשאתם כל היום אי"כ גם אותה הרגע שקורא ק"ש ג"כ מחויב ללבושן לבד האיסור דעדות שקר, ולפי'ו אף אם התחיל לקרות קיש בלי תפלין והיה לנו לומר דאין מעבירים על המצות וכשי"כ הגאון הנ"ז שוי' דאין מעבירים כו'. דוחה למעלת תדיר וכ"ה בש"א (סי' יז זכמים) [ועי' בת"י ח"צ (סי' קו) שכ' דתדיר קדם וצ"ע] מ"ם כאן שאנו שמפסיד בכל רגע מצות תפלין, ומצאתו בפס"ג (סי' סו סק"ז נמש"ז) שכ' דאם הביאו לו תפלין באמצע ק"ש מניח אפ"ו באמצע הפרק ולא ימתין כלל ולשיטת הרמ"א גם בברכה ע"ש, ואף שהוא כ"י שם המעם משוכ שבכל רגע מעיד ע"ש אבל עכ"פ מפורש שעליו להפסיק משום התפלין, ועי' מג"א (סי' סו סק"ז) ודו"ק. ובר מן דין י"ל דאיכותי תדיר קודם דוקא כששניהם שוין במעלה ובחומר אבל אם לא"ד יש מעלה יתירה או שהוא חמור יותר מצד עצמו הוא קדים וכמו שמובח בסוגיות השי"ס (פס לא) ע"ש ובכן הרי גם לתפלין יש מעלת משאי"כ בק"ש שהתפלין אסור בהיסח הדעת ולד' כמה פוסקים כל היסח הדעת מכוננת התפלין אסור משאי"כ בק"ש למ"ד מצוות אצ"כ יוצא בהיסח הדעת.

ולפי'ו יופשט לנו ספיקו של חסור (נסי' פנע) בשיטת הרמב"ם אי ס"ל מצ"כ או אצ"כ (ועי' זכמים נפט"ו מה"י חו"מ) ולפ"ד כיון שמצינו שס"ל להרמב"ם (נפ"ד מה"י מפני סי'ג) דכל היסח הדעת אסור ושם (סכ"ו) הביא הא דעולא ועי"כ משום דס"ל דמצוות אצ"כ והוי תפלין מעולות יותר ומשו"ה הוי כתדיר שקודם וכל דינו של עולא יהוי תלוי בזה אם מצ"כ או אצ"כ ואיזה היסח הדעת אסור בתפלין, והשתא יהוי ניחא למה לא הביא השו"ע הא דעולא משום שפסק (נסי' ס) דכצ"כ ולא עדיף תפלין מק"ש. אולם לפ"ז יקשה לדי' הרא"ש שס"ל מצ"כ (נפ"ז זכ"ה) וגם בהיסח הדעת ס"ל כתר"י דרק שחוק וקלות ראש אסור וכי"פ הביא הא דעולא וכן הרי"ף שס"ל מצ"כ הביאו, וגם יש לדחות דהנה במצוות יש שתי מיני כוננות, הא' כונה לצאת בה והבי' כונה הלב למצוה עצמה ולפ"ד שאנו מדמים היסח הדעת דתפלין לכונה לצאת עי"כ עלינו לומר שהצעם דאסורים תפלין בהיסח הדעת הוא משום שבכל רגע מקיים מצוה מיוחדת, יצריך כונה מיוחדת, ואף להרא"ש שס"ל בכי"פ מצ"כ ומ"ם מקיל בהיסח הדעת י"ל שס"ל דכיון שבאים תכופים זאי' די בכונה אחת, אך כדי הגמי' לא משמע כן שאמרו (נמנמות לו) המעם דיש בו אזכרות הרבה, וגם הרמב"ם שהרבה פוי' ס"ל דשיטתו שמצוות אצ"כ וכי"פ התכיר בהיסח הדעת, ועי"כ יותר ניחא לדמות להכונה השניה כונה הלב שבמצוה ובוה הרי כו"ע מודים שבדיעבד יצא ואף בק"ש אם לא כיון לבו בכל הפרשיות [אף אם נאמר שהם בכלל חיוב ק"ש מן התורה] יצא לבד פסוק ראשון דצריך שיכוין לבו, ועכ"פ לא מצאנו חומרה כזו דאיסור היסח"ד אלא בתפלין, נמצא שדינו של עולא יהוי תלוי רק בזה אם אסרו כל היסח"ד בתפלין או לא, ולפי'ו יקשה שוב על השו"ע שהתמיר בהיסח הדעת למה לא הביאו, ודוחק לומר משום שגם בק"ש צריך עכ"פ כונה בפסוק ראשון שהרי עי"כ כל ק"ש מצוה אחת היא ובשאר אצ"כ.

ועוד, עי' בפרמ"ג (סי' סג) שכו' על הא דאם לא כיון בפסוק ראשון חוזר, שאפשר שהוא רק כדרבנן ע"ש והא דהיסח הדעת נראה שהוא מדאורייתא אהרי יליף בק"ו מצוין וכן משמע מלשון הפוסקים, אך בתוס' (יומא ה ד"ס ומה) הקי' דהאי ק"ו פורכא וכי' שאינו ק"ו גמור מדאורייתא ע"ש אולם עי' במהרש"א שם שדחה את דברי התוס' ועי' בנחמה

ובדרך אגב אעורר מה דקשה לי במה שאמרתי להוכיח מההוא דנבחים דאציג דאין מעבירים על המצות היתה למעלת תדיר, מימ בישעברי על הראשונה ופגע בשני שוב אודא לה היובו להקדים לשאית וכדאמרן התם כיון דמטי זמן הפלת מנחה כמאן דשחיטי תרווייהו דמי, והרי ביומא (נח): גבי הואות קרנות מזבח השנימי אמרינן דלעולם מחויב להקדים המצוה שנודמנה לו תחלה אציג שכבר עבר ממנה, כגון התם שהוא עומד כבר במזרה מחויב לחזור לקרן דרומית

בנכסוקי הגרייב עם ולפי מה שהביא מספר יואים מתורץ קושית ההוס' ע"ש. ובלאיה י"ל שתלוי בזה אם כל היסח הדעת אסור או רק שחוק וק"ר והתוס' דס"ל שהוא מדרבנן ע"כ ס"ל שכל הסה"ד אסור דאל"כ מה הדוש הוא בתפלין הרי גם בלא תפלין אסור מדרבנן שחוק וק"ר ועי' בש"א (סי' מ) שהוכיח מתוס' (יומא ג) דס"ל שכל היסח"ד אסור, אבל תר"י והרא"ש שפ"ל דרק שחוק וק"ר אסור ס"ל אמנם שהוא דאורייתא, ולפיז הוי שוב תפלין חמורים יותר שאסור בהם מדאורייתא שחוק וק"ר ועי' במ"א (סי' מד) שבי' כתריי והרא"ש, אך בזה י"ל שמה שאסור רק מדרבנן שחוק וק"ר בכל זמן זהו רק בשעה שאינו עושה מצוה אבל בשעה שעושה מצוה כגון שקורא ק"ש וכח"ג י"ל שאמנם מדאורייתא אסור שחוק וק"ר ומי"מ הוצרכו להשמיענו בתפלין דכיון שהם מונחים על ראשו ומקיים את המצוה בכל אופן ואינו תלוי בדעתו ובפועל ידיו כמו שאר מצוה, הויא שבדאורייתא אין איסור שחוק וק"ר וכמו בלובש ציצית, קמ"ל שכיון שיש בהם אזכרות אסור מדאורייתא.

ומדברי הרמב"ם נראה דס"ל דהוי דאורייתא שכי' דמצטער פטור מתפלין משום שאינו יכול לשמור עצמו מהסה"ד ע"ש ואי הוי רק מדרבנן לא היו פוטרים אותו לגמרי, וכן הביאו חמור והשו"ע (סי' נח) [ומכאן ראייה שדי השו"ע בדין הסה"ד הוא כהרמב"ם ודלא כתריי והרא"ש דאליכ הרי במצטער אי"כ שחוק וק"ר, אמנם מפורש אינו בשו"ע ועי' (נסי' מד) ובמ"א (סס סק"ב) וע"ש בפמ"ג].

והלום ראיתי בסי' קרן אורה שכי' (נח' למנחות לו) שאף אם נאמר שהסה"ד אסור כתפלין מן התורה מי"מ אין עיקר הנהח תפלין תלוי בזה ולא כפטר אפי' אם אינו יכול לשמור עצמו מהסה"ד, ומביא ראייה לזה ממש"א בגמ' (ערוגין לו) דלמ"ה מצות אצי"כ יוצא נמי בתפלין בלא כונה למצוה אלא לשמרן בלבד, ואם אינו מכון למצוה ודאי בכלל הסה"ד הוא גי"כ ואפי"ה יוצא ידו מצוה, ואח"י הקי מזה על הרמב"ם שכי' דמצטער פטור מתפלין משום שאינו יכול לשמור עצמו מהסה"ד, ולפי הג"ל אין זה סספיק לפוטרו לגמרי, מחמת זה ומתוך קושיא זו דחה שם את דברי הרמב"ם ומסיק כדבריו לעיל דאף שיש איסור הסה"ד מ"מ יצא ידו מצוה ע"ש.

והנה לבר מה שי"ל בפשימות דלפי ששי"כ למעלה הרי ס"ל להרמב"ם דאיסור הסה"ד הוא מדאורייתא ואי"כ אף אם נאמר שהוא איסור צדרי וידו מצוה יוצא מי"מ כיון שיעבור בהנחתן איסור דאורייתא פירוהו מלהנחת, ולבר זה י"ל עוד שאמנם איסור הסה"ד הוא לעכובא ואם הסית דעתו לא קיים את המצוה ומדברי הגמ' שהביא אין ראייה שהרי בגמ' איירי בכונה לצאת [שהוא רק בההנחה] והסה"ד היינו מכונת ה"כ למצוה שהוא כל זמן הלבישה וכשי"כ לעיל ויתכן שלא יכון לצאת ומי"מ ישים לבו ולא יסית דעתו מהם כשא"כ מצטער שחרמב"ם מיירי ודאי באינו יכול בשום אופן ליושב דעתו וכשי"כ ה"כ ע"ש ובנדאי יסית דעתו, ע"כ פמור, וע"כ מוכרחים לפרש כן בדברי הגמ' שאם כדבריו איך התירו איסור דאורייתא דהסה"ד משום כיון דתפלין והרי לא התירו אלא איסור דרבנן וכמו שמבואר שם ברש"י וכשי"כ רבנו יהונתן שם ע"ש.

ובזה יתורץ גם מה שהקי' על המ"א שכי' (נכ"י לה סק"ו) על הא דמצטער כו' למה אבל חייב בתפלין אף שמצטער ותי' דאכל איבעי ליתובי דעתיה אבל מצטער דהב' מ"א ליתובי דעתיה ע"כ, והקי' הוא עי' מהא שכי' הכ"ס בשם הר"ר מנחם שהקי' ב"ש

דרומית מערבית משום דאין מעבירין על המצות. ולא אמרי' דבתר השתא אזלינן ועכשו אינו מכלל עובר על המצוה אלא בתר מעיקרא אזלינן.

וקצת י"ל דשאני ההיא דיומא שדחה בידים לקרן דרומית מערבית לכן מחויב להזור לההוא קרן דפגע ברישא, משאיכ בהך דזבחים בזה דשחט גם להתדיר או דמשי זמן מנהה לא חשיב דחי' בידים ולכן בתר השתא אזלינן ואינו מחויב לחזור להמצוה שכבר עבר עליו מכיון דהשתא לא הוי תו מעביר על המצוה.

וביותר

בכל המצות דאפרינן אבעי ליתובי דעתיה ותיי דתפלין שאני שאסור בהספ"ד ע"כ. משמע דל"א בתפלין אבעי ליה כו' ע"ש.

ולדי ניהא שכונת ר' מנוח הוא דאף שבשאר מצות אמרינן אבעי ליתובי דעתיה היינו לכוון לצאת דזה אפשר, משא"כ בתפלין שאסור בהספ"ד וצריך כל הזמן כונת הלב וזה א"א במצמער ואמנם כאכל גם זה אפשר, או שאף אם כונתו רק על כונת הלב מימ שאני תפלין משאר מצות שבדיעבד יצא אף בלא כונת הלב ועכ"פ איסור לא עבד וע"כ לא פטרינן ליה ואמרינן ליה שיתיב דעתיה כמה שאפשר לו. משא"כ בתפלין שיש איסור בהספ"ד וגם אפשר שאינו יוצא ידי מצוה ע"כ פטרוהו.

וממילא ניהא גם קושיתו דליל קרא כאכל ביום ראשון שפמור מתפלין משום שנאמר בהם פאר תיפוק ליה דמצמער, ולדי ניהא שהרי משיכ שם שפ"ל להמיא לחלק בין צערא דממילא כו' בן כתב המ"א בעצמו שם וז"ל, י"ל ה"מ צערא דממילא אבל הכא איהו דקמצער נפשיה איבעי ליה ליתובי דעתיה כו' וכונתו דכוון שהצער בא על ידו, יש בכחו להבליג על צערו וליחובי דעתיה (שהרי ע"כ אין זה קנס ואם א"א ליתובי דעתיה ודאי שפטור) משא"כ צערא דממילא דא"א, וה"ה בצערא דממילא אם אפשר ודאי שחייב וכשיכ המ"א (טס סק"א) בשם הכ"ה.

ועיי בהגר"א שחלק ג"כ בין מצמער לאפל וכדברי המ"א ולפי' שוב אין מקום למשיכ שם להקי' מזה על הרמכים ולדחות את דבריו ע"ש, ואף שמדברי הפר"ג (טס סק"א וסק"ב) נראה שנוטה לפרש כדברי הקרן אורה (כנוגע לדי' הרי' מנוח) מ"מ הרי הביח המ"א והגר"א לא ס"ל כן.

ולפי' ניהא משיכ בשו"ע (סי' לו) כצעם שנהגו כחיום שלא להניח תפלין כל היום אף שמצותן מן התורה להיותם עליו כל היום, משום שקשה להזהר שלא יסיה דעתו מהם [ושיהי' בנקיות הגוף] הרי שמשום הספ"ד פטרוהו מלקיים מצות התורה המוטלת עליו, וע"כ או משום שבהספ"ד אינו מקיים את המצוה או כיון שיוכל לבוא לידי איסור בהנחתו פטרוהו.

אולם בלא ה"ל דתפלין קודמים משום שהם חמורים מצד עצמם שיש בהם שמנה עשין (מנחות פד) ולא גרע מזה שאמרו שם דשלמים קודמים לבכור אף שהוא קרוש מרחם דמי' מרובה במצות קדיסי. ע"ש, ואף אם נרצה לחלק ששם מרובה במצות מיוחדות (מ"ד וחז"ל וטוק כו') משא"כ כאן שחדא מצוה היא [אף אם נאכר שה"ה אם אין לו אלא תפלה אחת] אלא שיש בה כמה עשין, מ"מ י"ל שגם כאן בכל רגע נכפל חיוב וקיום המצוה ומה לי אותה מצוה עצמה או מצות אחרות, [אך בזה יש קצת לפקפק שהרי כל עיקר אנו דנים על הרגע הראשנה] ועכ"פ מצוה חמורה היא מצד עצמה לגבי ק"ש שהוקשה כל התורה כולה לתפלין (קדושין לט) והם אות לישראל כמילה ושבת (ערוזין לו) ודין הוא שתקדימו, וגם מעלת ק"ש יש גם בה וכש"כ הרא"ש (נרכות פ"ב סי' י) לחלק בין תפלין לציצית וכי', דשאני תפלין שכתוב בהן גול מלכות שמים ועול מצות וקראם הכי זכרון ע"ש

ועוד י"ל דהוי תפלין כקודש וכדאיתא בגמ' (מגילת כו') תיק של תפלין תשמישי קדושה כו' ואף שגם ק"ש יש בו אזהרות מי' בתפלין יש יותר וכיון שיש יותר הוי מקודש יותר וכמו

וביותר י"ל דשאני ההיא דיומא, דעכ"פ עכשו כשעומד בקרן דרומית מזרחית אינו מעכיר מלפניו מצוה אחרת בזה שהוא הוור לקרן מערבית דרומית דהרי באמצע הוא עומד בין קרן דרומית מערבית לצפונית מזרחית ומכיון דשניהם שוים לפניו בדין דהוא שיחזור לקרן זה שעבר עליו ודוחה בשביל זה להא דכל סינה שאתה פונה יהא דרך ימין, משא"כ בההיא דזבחים אף שעבר על המצוה תחלה מ"מ הרי עכשו שתיהן לפניו והדר דינא להקדים את התדיר דאין לו לעבור על התדיר שנודמן ליה,

כתב

שמונה בגמ' (מנחות לו :) דא"ר מה ציץ שיש בו אזכרה אחת כו' ק"ו לתפלין שיש בהן כמה אזכרות, ועי' בהרמב"ם (ט"ז ס"ד).

ולפ"ז אף שנמכים דק"ש הוי תדיר כ"מ הרי תפלין הוי מקודש ובתדיר ומקודש כו' הרמב"ם (נפ"ט מ"ט תמידין ומוספין ס"ג) שאיזה שירצה מקדים ואף שהמ"ז (נלו"ח ס"ו סוף) כו' דכיון שיבעי' היא ולא איפשטא, הוור לכללו דהדיר קודם ע"ש, וכ"ה בהרע"ב ובתוי"ט ע"ש אולם עי' בש"א שהביא את דברי הס"ז וסותר אותו מכמה מקומות בש"ס ומדברי הרמב"ם הנ"ל, [ועי' בירושלמי נזיר (פ"ו מו"ט) מפורש דס"ל לחכמים דתדיר ומקודש, מקודש קדים ע"ש ובמה"פ] וא"כ בנוזן דירן כשיקדים ק"ש לתפלין יעשה שלא כד"ן למ"ד דשווי"ט זמית שאז הוי תפלין תדיר ומקודש לגבי ק"ש אבל אם יניח תפלין קודם יהי' ניחא אליב"א דכ"ע.

ובלא"ה ק"ל על דברי ת' בוי"צ שהביא הגאון הנ"ל שליט"א שלדבריו נמצא דברי הרמב"ם סותרים אהררי שבהי תפלין (פ"ד ס"ו) פסק דשווי"ט לאו זמית ושם (כ"ו) כו' לחת"א דעולא (נרכות יד), וא"ל שמשו"ה כו' הרמב"ם להא דעולא משום דהא דפסק דשווי"ט לאו זמית הוא כר"ע ולא כדריה"ג וכשי"כ בכ"מ שם ולר"ע אין איסור בהנהגתן בשווי"ט אלא שאין חיוב וצורך להניחם, ולפ"ז אם מניחם מקיים מצוה [וכמו שהאר"ך בזה השי"א (נ"ט מ"א) ובת"י ים התלמוד וכ"כ הב"י והב"ח, (נ"ט ל"א) ועי' מה שהאר"ך בזה בקו"א (ס"ד ד)] וממילא הוי לדרי"ט תפלין תדיר, ודברי בוי"צ עולים אליב"א דהפוסקים כדריה"ג שיש איסור בהנחתן, אין לומר כן שהרי הוכיח השי"א (נ"ט י"ג) בגמ' (ט"ז נזכרים) שבמקום שהוא רשות ואף אם יעשה יקיים מצוה כ"מ כיון שאינו עליו חובה לא הוי תדיר ומשו"ה לא הוי שלמים תדיר לגבי המצוה אף שאם הביא קיים מצוה, וכו' יקשה משאר פוסקים שפסקו כמ"ד שווי"ט לז"ת ומ"מ הביאו להא דעולא [ה"ה הרי"ף הרא"ש ועוד].

וביותר קי' שכאן (נרכות) מוסיף ר' חייא בר אבא בשם ר' יוחנן דלא רק שהוא כמעיד ע"ש אלא גם שחואכאידו הקריב עולה בלא מנחה כו' ועי' בתריי שמשפ"ש דלעולא אם קורא בלא תפלין אף שעבר על זה שהעיד ערות שקר מ"מ קיים המצוה בשלמותה אבל ר"י ס"ל דגם המצוה לא נעשית בשלמות ע"ש, ובמנחות (לו:) ס"ל לד"י דלילה לאו זמית והמניחן עובר בלאו, וכיון דס"ל דלילה לאו זמית כ"ש דס"ל דשווי"ט לאו זמית שהרי לדרי"ט, ושכרתי עולה על תפלין וכדמוכח שם, וכן נראה שעולא בעצמו דס"ל (נ"ט ס"ג) דנשים עם בפני עצמן הן אסור לחן להוציא תפלין בשבת ורק ד"מ ס"ל דשווי"ט ולילה זמית ע"ש, ועי' במ"א (נ"ט כ"א סקנ"ד) ועי' בשער המלך (פ"ט מ"ט ט"ג) וקצת היה אפשר ליישב עפ"ש"כ כ"מ קרית ספר (על סו"מ"ס ט"ז) דהא דכ"מ הרמב"ם דהמניח תפלין בלילה עובר בלאו אינו אלא אסמכתא בעלמא משום שהרמב"ם ס"ל בכלולו כר"ע ולר"ע האי ושמרת אזיל על פסח ע"ש.

ולפ"ז ס"ל להרמב"ם דלילה זמית כדאורייתא וממילא הוי תפלין לדרי"ט תדיר יותר וכשי"כ לעיל וכן י"ל הא דר"י דס"ל כר"ע והלאו אינו אלא אסמכתא וכ"ל לעולא י"ל שס"ל אמנם לילה זמית ומ"מ הוי תפלין כ"ע שהזמ"ג משום שווי"ט, ודברי הבי"ע

פרק יא

כתב שם רבנו שלימיא, אם כושר סתים יחטא, אם יודע מקום דנחת תפלין
אלא שמעך התרגל אינו משיים לב, ומסתפק במה שמזדמן לו בלא דקדוק, כל
הספרים תפלין ומוזות שב' מעורו פפולין כו"

הנה לענין יש לדון קצת עפ"י הרמב"ם (נפ"ד מה' תפלין) וכל המניח
תפלין לכתחלה אחר שת"שקע דחתמה עובר בלאו, והקשה בת' הרדב"ז (לסוגוס
הרמב"ם סי' ט) דאם עובר בלאו אמאי לא לקי, ותירץ דהוא מצום דקיי"ל שכל
המכון

אפשרים רק אליבא דמ"ר דשו"ט וגם לילה לאו זמ"ת, וכן לא יקשה מהרא"ש דס"ל
בפרוש (נפ"ד תפלין) דלילה זמ"ת ולכן הביא להא דעולא,
אולם ע"כ כל משי"כ לעיל שאם לילה זמ"ת הוי תפלין תדיר הוא רק אליבא דרש"י
וסיעתו שס"ל דהא דאמרו (גני לילה זמ"ת) הלכה ואין סודין בן הוא על הנחתן לכתחלה
ואין שום איסור,

אבל לד' התוס' ודעויותו דס"ל שעולה על התליצה אבל על ההנחה יש איסור
מדרבנן וכמו שהוכיח הש"א (נפ"ד מג' ע"ש, י"ל שכ"ש דלא הוי חובה ול"ה תדיר וד'
הרמב"ם לפ"ד הקרות ספר ודאי דהוי איסור לכתחילה עכ"פ מדרבנן ושוב ל"ה תדיר
(וע"י נפ"ד בפ' נשיאת סממנים מה')

ובלא"ה הרי כל הפוסקים כי מפורש בזה דלא כדבריו והלאו הוא סן התורה
כיה"ג ולהרמב"ם ע"כ לילה לאו זמ"ת (ע"י נפ"ד מה' זמ"ת) וע"כ מוכרחים לומר כש"כ,
ומה שד"ק מלשוננו של השו"ע (נפ"ד מה' עירובין) כו' נחא בפשיטות
שחרו זה ברור שהנחה בשעת ק"ש אינה אלא מעלה מיוחדת ואינה נוגעת כלל לעצם
מצות ק"ש ותפלין, וכש"כ תר"י הג"ז לד' עולא, והרמב"ם לא הביא רק הא דעולא, אולם
אף לר"י דס"ל שאין המצוה בשלמות כו"ס ברור שעיקר המצוה קיים [וגם משום הא נ"ל
לומר דלא שייך כאן האי דתדיר וא"ת שכיון דיכול לקיים שניהם בבית אחת, שכאותה רגע
שיקרא ק"ש יקיים או גם מצות תפלין למת לא יקיים גם זאת המעלה שלא היא בעדות
שקרא] ולכן אמר "צורך" שבדיעבד מצות ק"ש קיים וגם מצום שבשח"ד מותר וכש"כ
הפוסקים, ולשוננו של השו"ע הוא כלשון הרמב"ם (נפ"ד מה' עירובין) אף שמצותן ללבושן כל
היום, בשעת תפלה יותר מן הבל, אמרו חכמים הקריא ק"ש כו" וכו' בשו"ע (סי' לו
ש"כ, "מצותן להיותם עליו כל היום",

ומש"כ מתירושלמי שאמרו מפורש דיקרא ק"ש ואח"כ תפלין הנה לבד מה
שבחלוקת היא שנויה שם ור"י פליג ע"ז והלכה כר"י לגבי רב עוד מפורש הוא בש"ס
שלנו שרב בעצמו ס"ל כר"י (ספ"ד יד:); ע"ש שדחו להא ראייה שהביאו בירושלמי פועתא
לרב מריב"ק, ואמרו "אימר דאמר ריב"ק להקדים קריאה לקריאה קריאה לעשיה מי שמעת
ליה ומסקו שגם רב ס"ל כר"י אלא שליח הוא דעוית. ע"ש

[ומדבריו ר"י אלו ראייה למש"כ למעלה דגם בלאו האי טעמא דרבוי כמות זמן
חלות המצוה בתפלין יותר מבק"ש ג"כ הוי תפלין תדיר, שחרו ס"ל לר"י דתפלין
קדים אע"ג דס"ל דלילה לאו זמ"ת ולר"י הב"מ והפ"ה הנ"ל דומן ק"ש כל היום, נמצא
שק"ש יותר מרובה בכמות זמן חלות המצוה בשו"ט דאתניהו בק"ש ולא בתפלין
וע"כ במש"כ]

אולם כ"ז באינו מניח כלל (נמו"ד) אבל אנו לא צריכנא לכל חני דאמרו שחרו
רבנו מיירי במניה שלא כהלכתו וזה ודאי דהוי כמעיד ע"ש בפועל ובקו"ע וכש"כ שם
רבנו שלימיא,

ומש"כ שאין עליו החובה בטעם ערבות, מפני שאין ערבות כדרבנן, צ"ע חדא
שערין

המכוין לעשות מצוה אע"פ שעבר על לאו אינו לוקה לפי שהוא סבור שעושה במוב לקיים מצות תפלין, ומעמא דמסבר הוא דדויכי מלקינן ל"י והוא אומר לעשות מצוה נהבונתי, ואע"פ שהתרו בו הרי הוא אומר לעשות מצוה אני מכוין עכ"ל. הנה מבואר דאפילו בהתראה עדיין יכול לומר למצוה נתכונתי, ולכאורה מה ל"י שנוי זמן ומה ל"י שנוי מקום הרי יכול לומר שלמצוה נתכוין גם בלי דקדוק מקום הנהתן, ועכ"פ לא גרע ממומר לתאבון ועצלותו גימיה לו שלא לדקדק על מקום הנהתן כראוי, ובמומר לתאבון, הרי לא קי"ל כהמגי'א לפוסלו ממעם שאינו בקשירה, ובלא"ה הרי יש חולקין על הרמ"א שפסק בירד דהויא דאינו חושש לגבות לא הוי בר זביחה, וכמבואר בפר"ה שם להקל בדיעבד כהר"ן ריש חולין זכ"פ הרמ"ע מפאנו דלא אמרינן דלא הוי בר זביחה בכה"ג.

ועל

שעדין יש להסתפק אם הא דעדות שקר הוי רק דרבנן, ולא מבעי לר' יוחנן וכמו שפרי תרי"ז הניו שהמצוה לא נעשית בשלמות. [וכשם שעולה בלא מנחה אף שמצות עולה קיים כ"פ דחלק דנהסר לו הוא מדאורייתא] אלא אפי' לעולה י"ל דכיון שאינו מניח במזיד והוי כמעיד ע"ש הוי דאורייתא (ועיי' בשנוטות לו) וואלי בזה פלוגי, ועכ"פ אינו דבר ברור, ועוד דהא דערבות אינה בדרבנן עדין אינו מוחלט ועיי' בפרמ"ג או"ח (נפטחטס כוללת מ"ט אות עז) שהאריך בזה ויש כמה ראיות להפך וגם י"ל שע"כ הסתפקו בזה אלא בדרבנן כגון הלל ומגילה כו' שהוסיפו אתרי"ג משאי"כ שאר איסורי דרבנן שהן משום סיג וגדר אפשר שנבללים בהערבות דתרי"ג.

אמנם ודאי אם לפי דבריו שאין כאן איסור אליבא דרינא לא שייך כל הענין דערבות לכאן, אבל באמת בגידון דידן גרע יותר שלבד מה שמעיד ע"ש בפועל ובק"ע ולבד מה שמכבד מצות תפלין בכל גרע, עוד הוא מכחיש ררשת חז"ל הללמ"מ בדרשה ד. בין עיניך ובכגון דא ודאי שעובר גם על לא תסור מן התורה אף להרמב"ן וכמו שצבואר בסח"מ (טורט א') שבדרשות כגון אלו רהללמ"מ גם הוא מודה, ע"ש. ולפי' ודאי שלאפרושי מאיסורא איכא ומותר גם להפסיק אף באמצע הפרק וכמו שכאר רבנו הגדול שלימ"א.

ב) לכאורה י"ל שרוקא ללקות אין לוקין מספק משאי"כ כאן בסת"ם צריכים להחמיר עד שיהיו ודאים בבשרותם.

ומש"כ הגאון הניו שיי' דעכ"פ לא גרע ממומר לתאבון, לכאורה כיון שמתנהג כך תמיד כשאם נפש הוי כפורק עול דגרע ממומר לתאבון וכש"כ המגי'א מהר"ן ולא הוי בר קשירה.

ומש"כ שיש חולקין על הרמ"א וס"ל דאינו חושש לגובה הוי שפיר בר זביחה, הנה לבר מה שכדאי הוא המ"א לסמוך עליו להחמיר בכגון דא הנפרץ ברבים, י"ל עוד לפי מה שמחלק הביא (כ"י א) בין בר זביחה לבר קשירה נקטן שבשחיטה כשר ובכתיבה פסול וכי' דשאני כתיבה דכיון דילפינן סוקשרתם וכתיבתם מי שהוא קושר עכשו כשר לכתוב משאי"כ קטן דחשתא אינו קושר וכ"ה מפורש בתוסי' (ע"ז כו, ד"ס או"ח) משאי"כ בשחיטה דלא בעינן רק ע"ה בר זביחה ע"ש. והקי' שם עוד מזה על המגי'א שכי' דמומר לתאבון כשר בכתיבה כמו בשחיטה וכי' דאפשר דס"ל דכיון שאינו מניח דק לתאבון מקרי שקושר ע"ש.

הרי שחלוק גדול ביניהם וי"ל דבגידון דידן דהוי כאינו מניח עכשו ולא מקרי בר קשירה, ואף שבלתאבון ס"ל להמ"א דהוי כקושר, מי"מ ביותר מלתאבון יתכן דכ"ע אף החולקים על הרמ"א מודים דלא הוי כקושר, ומכ"ש לפ"ד התוסי' הניו שאף לתאבון אינו כקושר וע"ש בתוסי' (כו, ד"ס סמי) שכי' מפורש שלתאבון פסול לכתיבת סית. [ומכ"ש שאין להאמינו על הכשרות כיון שפרוץ בדבר חמור כזה דהוי פושע בגופו].

ועל

ועל דברי הרדב"ז הנ"ז כ' בתי שע"ד (מ"א ס"ו ל') דיש סתירה לזה מהא דאמרינן (פסח קלג:) תיר מהלקטין את המילה ואם לא הילקט ענוש כרת, וכנון דאתא בין השמשות דשבת ואמרו ליה לא מספקא ואמר להו מספקינא ועבד ולא איסתפק ואשתכח דחבורה הוא דעבד וענוש כרת, ובמהרי"ט (ס"ו נ') הסביר דכל שהתרו בו לאו כל כמיני' לומר שמכוין לשם מצוה, ולעני' ה"י נראה ליישב דברי הרדב"ז דאין סתירה מדברי הגמ' דשא"ה דמיירי לענין חוב כרת דבידי שמים ל"ש כלל לומר דלמצוה נתכוין דקמי' שמיא גלויא דהו"ל למידע שלא יקיים המצוה, וכע"ז הקשו בתוס' (צ"ק נ') וא"ת גלוי וידוע למקום למה נתכוין אם לטובה אם לרעה וי"ל דאפילו במתכוין לטובה מי' בדיש חייב דאיבעי ליה לאזדהורי ולאסוקי אדעת' שלא יבא לו הפסד בכך עכ"ל, וקצת משמע מדברי

התוס'

ועל קושת הרדב"ז, הנה עיי' בש"א (ס"ו מג) שהקי' בי"ב מד"ע ונשאר בקושיא, ולכאורה היה אפ"ל לפי משיכ המפרשים (כינון טמוטט ועוד) דמ"ל ששיטת הרמב"ם היא דכל לאו שיוכל לבא גם שלא עיי' מעשה נקרא, לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו, איב וי"ל שהיה הכא שכיון שיוכל לבא שלא עיי' מעשה ג"כ וכנון בעודן עליו סבעוד וום שאין לוקין עליו, ואין לומר שנצרף את מעשה ההנחה בתחלה, שהרי בתחלה עשה מצוה בהנחה, וגרולה מזו הוכיח הש"א (נכ"י לנ) מדברי הרמב"ם עצמו (נפ"א מה' חגיגה) דבמקום שאין המעשה נכנסת בכלל האיסור אין לצרפה להלאו שבא אח"כ בשוא"ת ושיקרא יש בו מעשה [ובקו"א (ס"ו יג) נתבאר שיטה זו באורך] וגם מוכח משם שהלבישה עצמה לא נקראת מעשה ע"ש | ויש חולקים ע"ז ועיי' בכרכות יט:]

אמנם יש לרחות דכיון ששיטת הרמב"ם היא דאם הניחן סבעוד יום אפ"י הן עליו כל הלילה אינו עובר (וכמו שפורט טז) נמצא שלא זה לא יתכן אלא עיי' מעשה באיסור דוקא, אף שלכאורה עדין אפשר עיי' אחר שילבישנו מדעתו והוא אינו ססוייעו שלכתחילה מקרי ועובר על הלאו ומלקות אין כאן שלא עשה מעשה [וכס"כ טק סטנחס מקרי מעשה] אולם הה"ם (נפ"ג מה' טעיות) (סוג' נמשל"מ פ"ד מה' מלוט ס"ו) כי להפך בשיטת הרמב"ם דכל לאו שרק אפשר לבא עיי' מעשה מקרי לאו שיש בו מעשה ולוקין עליו [שיטה זו נהבארה יפה בקו"א (ס"ו יח) ע"ש].

אך וי"ל לאידך גיסא שכאן קיל יותר, דע"כ עיקר לאו זה חרוש גדול הוא שאין דוגמתו בכל הלאוים שבתורה, שהרי כל ע"צם האיסור היה צריך להיות לא על ההנחה לבדה אלא על הלבישה וההויה על הראש וכמו עצם מצות חפלין שאין ההנחה עיקר אלא ההויה על הראש [וכש"כ בזה בקו"א (ס"ו ח)] וכאן אם יניח רגע אחת קודם שקיעת החמה אף שיהיו עליו כל הלילה אינו עובר ואף גם מצוה יקיים, וי"ל דדי לנו אם נאמר שהוא לאו אבל אין בכחו ללקות בשבילו ותוי כמו לאו שבכללות ושאר כמה לאוי תורה שאף שהם לאוים גמורים מי"ם אין כחם להלקות בשבולם.

ובלא"ה כ"י הפרי"ח בפרוש (נתי' על סנמ"ס) שאף שהוא לאו גמור אין לוקין עליו משום דחשבר דעשה לא מקרי לאו לענין מלקות וכש"כ רש"י (בפרי' ראה) שכל השמר ל"ת הוא אלא שאין לוקה על השמר של עשה ע"ש וכן עיי' בשז"מ שסמיק שאין לוקין על לאו זה

אולם עיי' בש"א שהוכיח ככ"מ שהרמב"ם ס"ל דלוקין על השמר דעשה ע"ש, וכ"ה בתוס' (ערוזין לו ד"ט סטמח) דלוקין על לאו זה, ולפ"ד לעיל היה אפ"ל לדי הרמב"ם דכאן נרע משאר השמר דעשה וכש"כ,

וביחוד נראה לומר כש"כ לעיל מה"ס קרית ספר דלאו זה אינו אלא אסמכתא בעלמא ועיי' בתי' הרמ"ע מפאנו (ס"י קט) שמתחוק שיטה זו בכמה דאיות וגם משיכ לעיל סתתייע לדבריו, וגם שאל"כ הן כעין לכתחילה ודיעבד בדאורייתא ושיטת התוס' בכ"מ בגיטין

החוס' דלענין חיוב דביר'ש לא מהני אף אם באמת נתכוין לטובה (ויע' בזה) אבל עכ"פ שפיר שייך לומר דענין כרת דקמי' שמיא גליא דמזיד הוא משאיכ' הרמב"ם דמיירי לענין חיוב מלקות דבידי אדם דבעינן קבלת התראה שפיר משני הרדב"ז דיכול לומר למצוה נרתכונתי, אלא דעדין יש לדקדק על דברי הרדב"ז מלשון רש"י (פסח סס) דיה וכנון, שכי' ומיהו מיתה ליכא דלא אתרו בי' למיתה ולא קבל עליו התראה' ומשמע דבהתראה הי' מהויב מיתה ולא אמרינן דיכול לומר למצוה נתכוין, ואף דלפי' יש לדקדק לאידך גיסא דאיכ' אמאי לא קאמר בבביתא גופה שהוא חייב סתם כמו בכל הליל שבת דחיובו כולל הן מכ"ד והן כרת ומאי פסקת דמיירי בלי התראה למיתה ולכאורה מזה ראי' לרדב"ז, וי"ל ואכ"מ.

פרק יד

כתב שם רבנו. קמן המניח תפלין שלא כדיון, דאביי חייב לתקנו מטעם חנוך'. הנה שיטת הרמ"א (נמי' לו) דקודם שנעשה בן ישי' ויום אחד ליכא גביה מצות חנוך לענין תפלין, ומעמי' משום דקידם שהגדיל יש לחוש דאין לו גיף נקי דמעכב בתפלין, ואף דהמג"א כי דנהגו להקדים מי' לענין מצות חנוך פשוט דמדי' ספק לא נפקא.

ובגן יש לדון בזה שעומד במקום דאסור לו להפסיק אין ספק מצות חינוך מוציא מידי ודאי איסור הפסקה ומכשי"כ דלהרמ"א פשוט לי' דליכא מצות חנוך, אולם יש לומר דדוקא לענין זה שהקמן לא ילבש כלל התפלין בזה איתיה קמן שיפת הרמ"א דאין כאן מצות חינוך כלל, משאיכ' כשהקמן הוא כבר לביש ועומד בתפלין דהשתא אין אנו דנין להויש לגוף נקי דהרי איסורא דעבד עביד ואיכ' שוב חוזר וניעור מצות חינוך להניחם כהונן גם להרמ"א ולכיוע מהויב להנכו שיניהם במקום הראוי למצוה, וכדי שלא יתרגל להניחם כן גם כשיגדיל, אבל זה יש לדחות בהקדם מה שאמרתי לצדד בדין איסור היסח הדעת או לענין גוף נקי בתפלין דייל דז"א אלא נשחם מונחים במקום הראוי למצותן דבשעה שהוא מקיים מצות תפלין היא מוזהר בכל אלה לקיימם במהרה המחשבה והגוף, משאיכ'

כשאינם

(כניטין ג' וכמנחות לג' ועד) שאין לכתחילה ודועבד בדאורייתא וכן כי מפורש הרשב"א והריטב"א (נפוכה י"א) ועיי' משיב בזה באורך בקו"א (סי' כ"א) ושם הוכחתי (נמי' כ"א) שכן הוא שיטת הרמב"ם, ולפי' יתורץ קושיית הרדב"ז והש"א וכן יתורץ קושתו השניה של הש"א שם למה לא מנהו הרמב"ם בין כנין הלאווין וכן הקי' הפרי"ח ונשאר בתימא ע"ש, אולם לבר' בכל דין אין לדמות הא דהרדב"ז לגדון דיון שהרי כי רבנו בפרוש, אם יודע הוא מקום חיוב הנחת תפלין אלא שמצד התרגל אינו משיב לב כוי' וי"ל שע"כ לא אמר הרדב"ז שי"ל דלמצוה קמכוון אלא התם שאפשר למטעי' שההלכה כמי' לילה זכ"ת, וכיון שאם סניח בריגע אחת קודם אינו עובר ועור' חיה מקיים מצוה יש מקום למעות ולומר שגם עתה מצוה עושה, ועוד שעכ"פ התם עצם ההנחה הוא תמיד מצוה והרי הוא עושה אותה כתקונה אלא שלפי' האמת אינה בזמנה משאיכ' כאן שיודע המקום האמתי לתפלין ושלא במקומה הוי' כמנהג בקופסא ובנדראות גמורה הוא עושה נגד חז"ל איך שייך לומר ע"ז למצוה קמכוין, ודאי דהוי' לכה"פ כפורק עול שאינו בקשירה וכש"כ רבנו שלימ"א, הגה

כשאננס מונחים כצקום מצותן דכמאן דמנחי בקופסא דמין, נמצא דקלקלתו תקנתו דשוב ליכא גביה איסורא דהיסח הדעת או לענין גוף נקי ושוב מצאתי שכיב בהגה' א"א (לדגאכ"ד מבוטשאש בעד"מ דע"ק) בס"י מד, ולפי"ז הוור הדין בהאי קטן שהגיה הכלין ומונחים שלא כמצותן שוב י"ל דלשימת הרמ"א אסור לתקנו כמו שה' א אסור כל עיקר הנחתו מחשש נוף שאינו נקי, וא"ל דאף באינו מניח התפלין של ראש כראוי אכתי איסורא דעבד עבד בתפלה של יד המונח כראוי וא"כ יתחייב לתקנו גם בתש"ר. ז"א דהרי מרבה באיסורין בשביל תש"ר וכשאין גיפו נקי פשוט דאינו דומה אם למוש בישל יד לחוד למי שכופל איסורו ולובש גם התפלה של-ראש. ונמצא דלהרמ"א אסור לתקנו ואין כאן מצות חנוך, וכשהרואה עומד במקום שאסור להפסיק יש לדון טובא דבשביל קטן אין לו להפסיק ולחוש לדעת הרמ"א, וכמו שנתבאר.)

שם

(הנה אם אמנם מש"כ הגאון הנ"ז ש"י באיננס כונחים על מקומם שיותר בהיסח הדעת ובגוף שאינו נקי ברור שכן הוא וכה"ג כ"י בש"א (סי' מג) במניח שלא בזמנו שאין איסור בהיסח הדעת וכ"ש כאן דהוי כמונחין בנרתיקן וע"י במשל"מ (ט"ז פ"ד) ש"י מהב"י בשם בעל העטור דא"כ הם בנייתוקן יותר להפיה בהם ע"ש [וקצ"ע אליבא דהריטב"א (נתי' לומל) [הביאו רבנו בת' כליל תפארת] שחצי שיעור בכזוה עושה מקצת מצוה וא"כ בכזוה מקצתן שלא במקומן עוד עליו לשמור א"ע משום המקצת המונח על המקום, אך יש להלק וכש"כ בת' וע"י בקו"א (סי' י"א) ע"ש וכן משי"כ בהגיה כבר הש"י כראוי שמי"מ אסור להוסיף איסורים ולהניח הש"ר בגוף שאינו נקי, יש להוסיף עוד לפמשי"כ בתוס' (מנחות ל"ט ד"ס אלו תפלין) להסתפק אם מחויב לחלוץ התש"י כשנכנס לבה"כ דרק על הש"ר הפקידו משום ש"ן דידיה ובתוס' (סנה' ס"א ד"ה דלמח) כ"י בפשימות מהקדוש מקורביל אין לחלוץ הש"י ע"ש, נמצא שאין על הש"י החיוב דגוף נקי וכן פסק הרמ"ע מפאנו (גמ"ס) שבעבד אין צריך, [וע"י במ"א (סי' מג) שאסור והבית יעקב והא"ר מתיריים וע"ש בבה"מ שהביא מתוס' מנחות שמתפקים כזה ולא הביא מתוס' שבת שם וכן מהרמ"ע מפאנו שפסקו בפשימות כן].

אולם אם כ"ז טוב ויפה, מ"מ דברו רבנו איננס נזוים בשבילם במשהו וכמו שנבאר, משי"כ הגאון הנ"ז שליט"א שלענין מצות חנוך פשוט דמידי ספק לא נפקא י"ל לכאורה שהרי כל מעכו של המ"א הוא כבד יודע לשמור את גופו וממילא חל החיוב על אביו להנכו בודאות וא"כ מטעם מצות חנוך כותר להפסיק גם הכא מותר, וע"י בב"ח שתמה על הרמ"א דנקט כבעל העטור נגד כל הפוסקים וכשי"כ בב"י, וכ"י שם דלהלכה בקטן הלומד תלמוד אפ"י אינו אלא בן יב' שנה אביו חייב לקנות לו תפלין וכן נהגו, ומ"ש הרמ"א שנהגו כבעל העטור אפשר שלא נהגו כך אלא רובא דעלמא שאינן יודעים לשמור עצמן כ"י אבל קטן הלומד ודאי שיוודע לשמור א"ע ע"כ, והפרכ"ג פסק ככתו, ועכ"פ הדבר תלוי במנהג המקום ובידיעת הקטן לשמור א"ע וכיון שהמ"א מעיד על המנהג עכשו להקדים שנים שלשה חדשים וכשום שאז ברור הוא שיוודע כבר לשמור א"ע ולא יפלוג ע"ז הרמ"א [וגם יתכן לומר שמש"כ יג' שנה ל"ד יג' כמש' אלא ח"ה קרוב לזה ובלבד שלא יקדים כמה שנים וכמו ש"י הר"ש הלוי (מוצ"ג נכס"י) דמעשר שנים נקרא בכתמא יודע והמנהג שלנו הוא אליבא דהרמ"א] ועכ"פ כיון שאנן סמכינן על המ"א ונהגינן כן ודאי שחובת חנוך חל דלא גרע מעצם ההנחה שסמכינן שיוודע לשמור א"ע, ובכ"א"ה כיון שמוניח שלא במקום או אמנם שהחשש דגוף נקי והיסח הדעת אין כאן וכשי"כ, מ"מ הרי עבד איסורא נגד דרשת חז"ל דמ"ן עיניך" וגם הלאו דלא תסור איבא ובש"כ לעיל ובכגון דא ודאי שעל אביו להפרישו, ועוד אם רואהו מיד בהתחלת

ת' כליל תפארת

שם בדה ב' מפלפל רבנו בדברי המחבר נחל אשכול שמוניה מדפסול
 הציצה בבנדי כהונה אפילו במעוטם הינ לתפלין וכו' והשיב עין רבנו הגאב"ד שי'
 ולכאורה עין גופיה קשיא מניל דחוצץ אפילו במיעוטו וכו' איכ ייל דרוב
 המקפיד הוי מהית וכל מה שנאמר בגמרא הוי מעוטו המקפיד והוא באמת מדברי
 סופרים ע"כ.

ולענין יש להזק להוכחת בעל נחל אשכול מדפוסל הציצה בכ"כ אף
 במעוטם ומהא דאמרינן (ערכין ג:) כהנים אצטרך ליה סדיא הואיל ובתיב
 וקשדתם לאות על ידך והיו לטושפות בין עיניך כל דאיתת במצוה דיד איתת
 במצוה דראש והני כהנים הואיל וליתניהו במצוה דיד וכו' אימא במצוה דראש
 גמי לא ליחיבו קמ"ל. ולכאורה מזה מבואר דהציצה בכ"כ אף במעוטם
 מדאורייתא פוסל דהא מה"ט הוי סדיא לפוטרים גם משל ראש. (י)

וכן מרקי"ל דנימא אחת או עפר היצת ועבודתו פסולה מדמהלל
 עבודה משמע דמדאורייתא פוסלת הציצה במעוטם גם אי הוי נזירה דרבנן הול"ל
 דאין שבות במקדש וכמשי"כ הרמב"ם (נפ"ז מה' עזוקס יוסיכ ס"ד) אך בזה י"ל,
 וכיון דהציצה פוסלת במעוטא מכשי"כ דכשהמעוט יוצא הוי' למקומו דמעכב ולא
 אמרינן רובו ככולו:

זה אמרתי להעיר בהתפוי והשית ברהמיו יאיר עיני במאור חוהיק

צבי פסח במוהרי"ל פראנק

ראב"ד בעה"ק ירושלם ת"ו

התנחה שרונה להניח שלא במקומו חרו יכול להצילו גם כברכה לבטלה ולאו דלא תשא
 מהית לדי הרמב"ם ורעיסיה [ועי' במ"א (סי' ככז) שמבוא מהג"מ בשם מהרי"א שאין מצות
 הנזך אלא בלי' אולם עי' בתוס' (יומא פג) וכיה בתוס' (נוז' סה:)] דמצות הנזך
 אינו אלא בעשה ואינו שייך בלי' ובקו"א (סי' ז) נתבאר דלא סחרן אהרדו ע"ש.
 [וכנגן בדין דידן כ"ע סודים] ועוד שגם אחרים ילמדו ממנו להניח כסותו.
 ולבר זה הלא עיקר החשש הוא שלא יתדגל כד וישאר כן כל ימיו ודומה
 לשמר שהביא כי דגם אחרים מצווים להפרישו וכמשי"כ רבנו באר היטב.

(י) בונתו הוא כנראה (מדהק' רק כשיר, וגם דהרי לא פסרוהו אלא בשעת עבודה
 וכמשי"כ בהוס') דמשום דהוי אינו ראוי בשל"ד מדאורייתא ומשו"ה פסור בש"ר, דאי ל"ה
 רק כדרכנן ומדאורייתא הוי ראוי בש"י, ל"ה פסור בש"ר.

אכן כ"ז אפ"ל רק אילכא דהתוס' (בנמכ"ט) שפרי בשאלת הגמי, תפלין מהו
 שיהוצו" שהוא משום הציצה ממש ע"ש, אבל לפרש"י שם שהוא משום יתור בגדים, ו"ל
 שגם הסיד בערכין ס"ל דאינו ראוי דש"י הוא משום יתור בגדים והוא אמנם מדאורייתא
 ולפי המסקנה דפסור דש"י הוא משום הציצה ממש, אינו אמנם אלא כדרכנן, [ולפעמים
 אמרינן יש שבות במקדש כמשי"כ בתוס' (קוכס') וע"ש בחי' הרשב"א, ועי' במהרש"א
 (טגה מז) שכי דמח דאמרינן אין שבות במקדש הוא רק באיסורו שבת ולא בשאר איסורים
 ע"ש,] וכש"ר אין הציצה וגם אין כאן משום יתור בגדים מפני שאינו בנז וכמ"ש
 רש"י שם להלן.

ואף אליביתו דתופי ו"ל שתלוי בזה אם אינו ראוי כדרכנן הוי אינו ראוי מה"ה.

בעז"ה

גיא הצעיר אנקום בשפולי גלומא דמרון גאון עוזנו שלישיא
לא אמנע מלהעתיק מה שהערותי בהפזי ובעניי בדבריו
הקדושים והמתחרים בפרק פ"ו.

פרק טו.

משיב שם אדמו"ר שלישיא איכ הדברים ק"ו ומה בשביל שמירה של
שבת כו' שיתקיימו בשואית כו"י. נראה דמה שיעבור השני רק בשואית לכ"ע
אין אומרים לאדם חטא בקיע כדי שיוכה חבורך מעבירת שואית, ואפי' אם
חברו יעבור בשואית כל ימיו, ועד כאן לא כתב הב"י דלעבור על איסור כל ימיו
הוי איסורא חמירא למי שיעבור פ"א, כיא בגונא דידו' שהעבור איסורים כל
ימיה בקיע וכן מפ"ן דברי התוס' (ספ"ג ד. ד"כ וכו') שתרצו בשם הריב"א ז"ל
דברדית הפת לפי שהמעשה כבר נעשה וממילא יגמר אין למיעבד אפי' איסור
קל בידים, ואחיכ' כתבו והא דתנן בהשולח מי שחציו עבד וחציו בן חורין כופין
את רבו ועושה אותו בן חורין ואעיג דבהאי פירקא א"ר יהודה בל המשחרר
עבדו עובר בעשה, שאני החם דפור' מצוה רבה היא ע"ש, ועל-כרחי כונתם
להקשות אמאי עובר הרב בקיע משום עבירת העבד בשואית וכיון שלא מצינו
רק לעבור על איסורא זוטא כדי שלא יעבור חברו על איסורא רבה, על-כרחי
דגם בזה הוי השחרור רק איסורא זוטא נגד הביטול פויר של העבד ולכאורה מאי
אולמא האי עשה מהאי עשה [שהרי אכתי לא ס"ד להתוס' דפור' מצוה רבה]
אלא ע"כ משום שהעבד יעבור בפויר כל ימיו והרב רק פ"א משויה עבירה של
הרב הוי איסורא זוטא מאיסורא של העבד, ונרווח בזה מקור לד' הב"י סד'
התוס' עצמם.

נמצא

וכמו שהאריכו בזה הספר (ע"י נמשלים פ"ו מפי הכו"מ וכס"מ פ"ה מ"י לולג ועוד) וליד קצתם
יהוי הלוי בכחלוקת ר"י ור"מ (בסוכה כ"ג) וי"ל שבנדון דידן גרע יותר ולכ"ע עשו חזק
בשל תורה וראיתי בפי ז"ר יצחק שהוכיח דשיבת התוס' הוא דהוי אינו ראוי גם
פ"ה"ת, וממילא אין ראיה גם להתוס'.

[ובזה יתישב משיב לעיל (בסע"ה א') דלדי התוס' והרמב"ם דס"ל שיש איסור
מדרבנן בהנחת הפלין בלילה ליה תפלוג הדור ע"ש, ולא כן ראיתי עתה בש"א שכי'
(כפי' מה) דמשום גזירה דרבנן לא נפקע מעלת תרור כיון שמדאורייתא יש חיוב ע"ש אולם
י"ל שתלוי בזה אם דרבנן פועל על דאורייתא והש"א אזיל בזה לשיטתו (כפי' סד) ע"ש
אבל לפמשיב כאן הרי שיטת התוס' הוא שפועל וכן י"ל שגם הרמב"ם ס"ל כמותם זעיר
בארציה"ת (כפי' יג) שהוכיח מכמה מקומות בהרמב"ם שס"ל דקנין דרבנן מועיל לדאורייתא
ואף שיש לחלק מ"מ י"ל שגם בזה ס"ל כהתוס' ושוב ליה תרור וכמשיש]:

נמצא שהחוס' הקשו דגם בכדי'ג שחברו יעבור כל ימיו וזה רק פ"א כיון שעבירה של חברו יהי' רק בשוא"ת אין לעבור בקויע משום שוא"ת של חברו, וה"ג בתפלין *

ואפי' אי נימא דאם יניח את התפלין שלא במקומן גרע מפיו וחיוב עובר בקויע, מימ' איך נתיד הלול שבת לזה במקום שבידו של חברו שלא להניח תפלין כיון שלא ישיג מי שיקשור לו בחול, ויהי' עבירתו רק בשוא"ת.

ומשיב

(*) לכאורה י"ל, לפי משמות לשונם של התוס' וכמו שבאר הכהר"ם בכונתם שדבריו הריביא עולים על התרוץ הראשון, ונמצא שאף שהאיסור עדין לא נעשה פ"ב צריך דוקא שיהי' האיסור ע"י, ולפי' י"ל שכונתם להקשות מהא דגימין דשם אף שהאיסור עדין עתיד להעשות מימ' לא נעשה האיסור על-ידו אבל לא שהק' מקויע ושוא"ת שלא נזכר מזה כלל, וס"ל להתוס' שאין חלוק בזה וכדכשמע מהא שהביאו אח"כ מענין קרבן פסח (נפסקים נט) ומענין כהן שנמצא בו יבלת (נענונין קג).

ואף לפי ש"כ הגאון הנז' שליט"א וכן כ' רבנו שליט"א (נפ"ט) בכונת קושיתם שהק' מקויע ושוא"ת, מימ' י"ל שמעיקרא לא נהתו להלק בין פעם אחת לכמה פעמים ואח"כ תרצו, שאני פויר דמצוה דבה היא היינו במשיב בחוס' (תגיגס ז' ד"ס לה ונפסקים פה: ונכ"מ) שעיקר המצוה דבה היא משום מצוה, דלא תהו כו"י ולא משום מצוה דפויר, ונ"ל דהמעם הוא כשום מצוה דשבת' שיוך כל יכויו כשאיכ מצוה דפויר [ולהלן סבואר דעשה של כמה פעמים הוי עשה הכור שדוחה לשאר עשה ע"ש] וזהו שדמו בתוס' להא דר"א דמה שיעשו רבים מצוה פעם אחד דומה למה שאחד יקיים כמה פעמים, [וכזה יתורץ קושית הב"ח (סס נגרכוה) שהק' על הא שאמרו שם דמצוה דרבים שאנ', מהא דגימין שכופין כו' אף שאינו מצוה דרבים, ולבסוף כי נמצא בתוס' שבת עכ' דמשום דהוי פויר מצוה גדולה ע"כ דומה למצוה דרבים ודוחק הוא עכ"ל, ומשום שהבין דכה שדכו למצוה דרבים הוא כפני שפויר היא מצוה גדולה מצד עצמה ע"כ נראה לו דוחק, אבל לפי ש"כ ניחא שכונת התוס' הוא כפני שכקיים המצוה הרבה פעמים, שזה דומה לרבים הכקיימים פעם אחת [ובק"א שם כחורץ קושיתו בלא"ה ע"ש]

נמצא דאדרבא שכדי התוס' הללו יש לנו סייע למשיב רבנו, דכל יכויו אף בשוא"ת אמרינן עובר בקויע והי"ה בתפלין.

ואפי' אם נאמר שכונת התוס' כאן הוא על מצות פויר [ועיי' בתוס' (כ"ז ג) ובשו"א (תגיגס סס)], ואף אם נאמר דס"ל להסיד של התוס' דמשום כל יכויו דשוא"ת אין לעבור בקויע, מימ' י"ל דשאני תפלין כפואר ששם אינו כמכל אלא מצוה אחת כל ימיו כשאיכ בתפלין שמהויב ללובשן בכל יום [ומכ"ש לפי ש"כ לעיל שמהויב ללובשן כל היום סן התורה] נמצא שכמכל הרבה מצוות מיוחדות כל יכויו, וכתיב הלכו בתוס' (כנת קנא, ד"ס וסוין) בין סוכה וציצית לכילה שאם עבר זמנה לא במלה, שאותה מילה עצמה שהוא מהויב בשמיני הוא עושה בתשיעי, ואם היה מל בשמיני לא היה חוזר וכל בתשיעי, אבל סוכה וציצית כו' בכל יומא מההויב בהן, אפי' קייסן היום הייב לקייסן למחר, הלכך כשעבר היום ולא עשאם, מצוה היום לא יקיים עוד לעולם עכ"ל, ועיי' בקו"א (ס"ג) והי"ה בדרון דידן ונכה"ג דחכור י"ל שאמנב אמרינן עובר בקויע כו'

ועוד י"ל שכפי שבאר רבנו שליט"א (כס נפ"ט), דתפלין היא מצוה רבה, וכמו שהארבנו בזה לעיל איכ אחרו מסקנת התוס' דבמצוה רבה אף שהיא בשוא"ת כיון שהיא בכל ימיו, אמרינן עובר בקויע כו' איכ הי"ה בתפלין שאמרינן הכי, [ומכ"ש לפי ש"כ הרשב"א (נמו' גיטין מה) דהמעם בשחרור עבר הוא כשום שלא גרע מחפלה בצבור ולא הזכיר כלל מצוה דבה ע"ש, ולפי ש"כ בקו"א (ס"ג) גם הר"ן לא ס"ל כהתוס' ועיי' משיב שם, וכן לפי החרוץ האחרון בתוס' שחלקו בין פשע ללא פשע י"ל דל"ד מצוה רבה ועיי' משיב בזה רבנו (ע"ס)].

ומשיב אדמורד שליטיא דשרי לאניח להוציא בשבת הנם דאין מחללים אפי' שבות בשביל מי' דאין זה אלא בבטול מי' במקרה אבל לא בבטול תמיד ולזמן מרובה יש להעיר דודאי עבירות כמה בני אדם שיעברו כולם על מ"ע אפי' רק במקרה הסוד טפי ממה שאדם אחד פרטי יעבור במ"ע בשוא"ת לזמן מרובה (2)

והרי

וגם י"ל שכאן נרע טפי דהוי גם מצוה דרבים, שאם יניח התפלין שלא במקומן והוא דבר שבפרהסייה, ולמדו רבים מסנו ויניחו כמותו כל ימיהם, [וכי' שאם המניח שלא כדון הוא היה] ודומה למשיב בתום בהאי שפחה מופקרת דכיון דרבים זכשלו בה הוי כמצוה דרבים, וכודאי לא יצית לנו אם נאמר לנו שלא יניח כלל (כפני הבושה ונס שלפ"ד הטועים הוו במקסון) ואם ישמע לנו לתקן אבל לא שלא להניח כלל, ואף שיעשה בזה שלא כהוגן מי' כיון שיוכל לבא לידו הכשלת רבים בכל אופן עלינו להתיר כמו גבי שפחה,

ואף שכי' המג"א (סי' תמו) דרק שופר וכה"ג הוי עשה דרבים משום שמוציא רבים ידיו, אבל לא דחמץ דאף שרבים חייבים בו מי' כיון שאין אחד סוצא יד"ה רבים, ליה עשה דרבים ע"ש, וכן משמע מלשונו של רש"י שכי' (נכרכות מו) מצוה דרבים, להוציא רבים יד"ה בקדושה ע"ש, ולפי' נמצא שכל דבר שאין בכחו להוציא רבים יד"ה ליה עשה דרבים והיה בנדר, י"ל שכונת המג"א הוא דכיון שמוציא רבים יד"ה הוי כמו שהרבים מקיימים את המצוה ותו עשה דרבים שדוחה, וכי' כונת רש"י, ולא יקשה משיב בתום גבי שפחה, וא"כ בי' בנדר' שרבים יכשלו אמנם בפועל ואם יתקן הוא יתקנו גם הם ויקיימו מצוה הפלין כראוי,

ולפמשיב יתורץ קושית הח"ס (נתי' לט' פסח) שהק' על המג"א מהא שמבואר בגמ' (מ"ק יד) דאפי' וי' מקרי עשה דרבים כיון שכל ישראל מקיימים ע"ש, ולפי' י"ל דהרי שם מירי מעשה ד"ושמחת" ושמחה אינה אלא בקבוץ ובחבורה ונמצא שע"י שלא יתנהג באבלות יעזר לרבים בקיום מצוה שמחת, ומשו"ה הוי עשה דרבים, אבל גבי עשה דחמץ שאינו דוחה לעשה דיו"ט, משום דלא שייך כאן מצוה דשמחה ורק עשה דשבת מלאכה ומאי אולמיה כו' משא"כ שופר דעדיף טפי שרבים מקיימים המצוה משו"ה דחי,

הן אמנם בק"א (טז) הכאתי משיב הרא"ש (נתי' טז) לתרין הקושיא מעובדא דרי' וכי' דרש"ה שיוכה רבים בבטול העשה משא"כ בבטול אבלות ע"ש, אולם הרי בתבתי שם שמדברי התום' משמע כד' לעיל, ומשו"ה לא תרצו כהרא"ש ע"ש, ועי' מה שסתרץ הח"ס, ועי' בנדר' כ"ע יודו דהוי עשה דרבים,

(2) לכאורה היה אפשר להביא ראיה לדברי הגאון הנו' ש"י מדברי התום' עצמם שהיו ודאי ידעו גם בהס"ד מהאי עובדא דרי' (נכרכות מו:) ואעפ"כ הק' וע"כ משום שס"ל דרבים אף בפעם אחת עדיף מיהוד והרבה פעמים אם אינה מצוה רבה אכן כ"ז הוא לפי הס"ד אבל לפי המסקנה ולפמשיב שגם חפלין מצוה רבה מקרי, והרי דמו בתום' לבסוף כצוה פו"ר שיבטל בשוא"ת לזמן מרובה, לתפלה בעבור שיבטלו רבים בשוא"ת פעם אחת.

וא"ל דשאני הפלה בעבור שהוא רק סדרבנן אבל אה"נ שמצוה דאורייתא דרבים הסוד טפי דהוי ע"כ תקשה אך עשה דרבנן דוחה דאורייתא, וע"כ משום דעשה דרבנן דרבים הוי כמו עשה הסוד מן התורה שדוחה לשאר עשה, וכמו שמוכח בתום' (טז נכרכות) ע"ש, וכ"כ הרא"ש בפרוש (נתי' פ"ג סי' ג') ע"ש וכן נראה בתום' (פסחים נט) ד"ה אתו כו', דעשת הסוד דוחה לעשה הקל אף שלא בעידנא וכדמוכח בהשולח גבי עובדא דרי' ע"ש, הרי ס"ל דמצוה דרבים דרבנן דוחה לעשה הסוד דאורייתא נתי' ביהוד וכמה פעמים שהוכחנו לחלן דהוי כמו עשה הסוד שדוחה,

והרי הא דאין עולין באילן לקחת את השופר בשבת הוא אפי' אם אלפים מישראל יתבטלו עיז מתקיעת שופר

וגם לכאורה נראה פשוט דגם אם יצויר שכלל ישראל יתבטלו עיז מתקיעת שופר לא יעלו באילן דבגמי (כ"ה ל"ג) יהיב מעמא משום דאין עשה דוחה לית ועשה, ואיכ ה"ה גם בבטול כל ישראל, וכיון שבין גב במצוה תמידית ישיעבוד כל ימיו אין זה יכול לדחות לית ועשה דשבת, ואיפה מצינו דעשה תמידית דוחה לית ועשה. (י)

ולכאורה

ומכ"ש לפיך המפי דמיורי בקריאת פי זכור שהיא מן התורה [וכן לפיך הרא"ש (נזכרות ט"ז) דאף שהמלה או ברכו מצד עצמם הוו דרבנן כ"מ הוי התפלה בצבור עשה דאורייתא כ"מ ונקדשתי כו"י ע"ש ובתפלת שמואל, אך מדבריו רש"י שם לא משמע כן שפרי מצוה דרבים, להוציא רבים יד"ה בקדושה' משמע שהמעם הוא מה שכל אחד יקיים את המצוה מצד עצמה, ואולי אפשר לדחות בכונתו דהבאור שכ"מ מקיים מצוה, ונקדשתי וזהו שסיים יד"ה בקדושה' אך עיי בקו"א (כ"י כו) אריכות בזה ושם הבאתי סד' הר"ן שם שכ"י דהאי ונקדשתי הוי אסמכתא בעלמא וכן הוכחתי שם סד' הרמב"ם ומדבריו התוס' (ט"ז מו) וגם סד' הרא"ש (נמ"ק פ"ג ס"ג) נראה להפך ע"ש. ועוד שצ"ע בדבריו (ט"ז נזכרות) מה שבסיים, ומכאן קשה על הבה"ג כו' ואי יש כאן עשה דאורייתא מאי קושיא היא וע"ש בקו"א שמבואר שם כל השיטות בזה].

ולפיך י"ל עוד שאמנם מצוה רבה ביהוד וכל ימיו חמור עוד יותר מרבים ופעם אחת שנכרת מארץ החיים לעולם, משאיכ פעם אחת מרבים, וכונת התוס' שכשיכ הוא מהאי עובדא דדיא ולפסטיכ למעלה שגם מצוה רבים איכא בנדון דידן, והאי מצוה רבה דתפילן לא לבד שהוא בעצמו ובטל כל ימיו, אלא גם רבים יכשלו בו ויבטלו הרבה פעמים ודאו שכחה"ג חמור טפי.

(י) כפי מה שבאר רבנו שליט"א דדמי לפקוה נפש נוחא, ולי"מ לר' הסהר"ם (נפלה ק"ג) אליבוי' דתוס' דשבת לא הוי א"א לית ומה שאשכחן כמה מ"ע גבי שבת צ"ל דלא לענין איסור מלאכה איורי אלא לקדשו בשאר מיני קדושות ע"ש.

ואף לפיך אלה שתמהו עליו [עיי בקובץ אשר על הרמב"ם (רי"ב פ"ה מס' נזרת) ועוד, וכן מפורש בכמה ראשונים וכמו שהפס רבנו כאן] י"ל שהכא שאני וכמשיכ רבנו דלסברת הר"ן דהרבה לאוין חמורי כאיסור סקילה כו' היה הרבה עשין, ובשם שאמרו (נזנמוס ק"ט) מכדי הא דאורייתא כו' מה לי איסור לאו כו' ומטעם זה אפ"ל שה"ה שאמרו כו' מה לי איסור לאו כו' מה לי איסור עשה ע"ש ועיי בשד"ה (נזנלוס מערכס מ' ס"ה) שטארק בענין זה וכי, ובספר הכש פאר קובץ קטן הכמות ורב האיכות לגדול בלודנו וצ"ע ההפך בעלום שמו והוא בהן שדעתו ופה ומשנתו נקיה כנופה בייג נפה כו' ראיתי שבי דאמרו כו' מה לי לאו כו' מה לי עשה כו' אבל בניב (מ"ה וי"ד סי ט"ה) מוכיח מהמשל"מ שדק בלאו אמרו כו' ולא בעשה כו' אולם בסי יד דוד (נהי לכמקום ית) ועוד. ס"ל דאמרו כו' גם מה לי עשה ע"ב, ועיי בהגהות משל"מ (פ"ג מס' מנומות ס"ו) משמע כד' רבנו ודוק.

ואף שרבנו בעצמו בקו"א לסי שבת הארץ (כ"י ג) נסתפק בזה ע"ש. וי"ל שכ"י היא רק לענין חשש והרחקה אבל לענין לדחות וכמו בנדון דידן דהוי עשה חמור אפשר שדוחה אף עשה ול"ה, וכמו שס"ל בהו' (נזנמוס ל"ג) דעשה שיש בו בית דהוי חמור דוחה לעשה ול"ה ואף שלא בעידנא ע"ש [ועיי בקו"א (ס"ז ג) ושם נתבאר ד' באורך] ול"מ לר' הדוב"א (מו"ל נמוס' מונק קמ"ה) דאף שאין עשה דוחה לית ועשה פ"מ אם עבר אינו לוקח על הלאו שהעשה דחי ליה ע"ש, איכ הבא י"ל שבעשה חמור דוחה גם לית ועשה, שהרי עשה חמור דוחה לעשה הקל, וכמשיכ בתוס' (פסחים נ"ט) ואף שלא בעדנא ע"ש, ולא גרע בעשה דרבים שדוחה לעשה דיהוד וכמשיכ בגמ' (מו"ק יד) וכמו

ולכאורה כדאי היה להעיד על אניה שיוציאו תפליהם דרך לבישתם כהא דתנן (ערוזין ט) המוצא תפלין מכניסן זוג זוג, או שלא יוציאו דרך הוצאה עכ"פ. והנה יש להעיד בהא דאין עולין באילן מדוע לא נימא שאחד יעלה כרי לזכות לחברו, בשלמא להרשב"א ולתירוצא קמא בתוס' (שנה טס) דלא התירו רק באופן שהאיסור בא על-ידו ניחא אבל לשאר תירוצי קשה.

אכן

שרמו בתוס' (שנה ד) מצוה רבה למצוה דרכים [ומכיש לפמשיכ"ל ע"ש]. ואף לפמשיכ בתוס' (חולין טס) שרק לענין מלקות נדחה ולא לנמרי, ועיי' בראש יוסף שהוכיח בתוס' (טס עה) ד"ה מנין, שחולקים לגמרי על הריב"א ע"ש, וי"ל שאזכר לשומתם, דס"ל (נקדושין לה) דהיכי דאיכא עשה בהרי הלאו או הלאו בעצמו חמור ולא מדחי אף לנגד מי שאין בו העשה כו' ע"ש, ואף שס"ל (ניגמות כ:) ד"ה אמר קרא דאפי' בתרי עשה לא דחי לית ועשה ע"ש, מי"ט וי"ל דדוקא תיו עשה דתוס' י"ל על העשה שצריך לדחות את העשה מאי אולמיה כו' משא"כ כאן שיש הרבה עשין, לכד טה שיש בתפלין עצמן שמנה עשין. אלא שיש עוד הרבה עשין מיוחדים ככל יוס'. ואף שס"ל שנים הלאו מצד עצמו חמור, מ"ט כיון שכאן הוי עשה חמור וי"ל שדוחה, ואף שכשבת יש כרת ומכ"ד והוא חמור, מ"ט הרי כ' המהרש"ל (ניגמות ג:) על התוס' ד"ה לית, דעשה דוחה גם לל"ת שיש בו כרת וכן כ' כפורש בספר הכריתות ע"ש, ועוד הרי כ' המג"א (נמי תמל סק"ה) דעשה דתשבתו עוובר בכל רגע דוחה למצות מילה החמורה וכן מצמע מדי הגמ' (נכמים סו ועו) מה לתמיד שכן תדיר משא"כ פסח אף שהוא בכרת, ש"מ שתדיר חמור, ומה שהקי' שם המפ' דגם מילה עובר בכל רגע (ל' סרל"ד נכ"ה ול' סמנ"ס נע"ס), עיי' בשה"צ במשב"ר שתרץ ע"ז ובאמת סכרהו מפורשת בתוס' (שנה קלג) הובא ד' לעיל, וכן משמע בגמ' (ניגמות ה:) שקראו לתמיד תדיר אבל לא למילה שאמרו: "לא תיתי במילה ותמיד, שכן ישנן לפני הדבור ולא אמרו שכן תדיר משום שמילה אינה תדירה ע"ש, ולפמשיכ"ל (נכ"ט ס' ל' לנכ"ט ס' ל') דכיון שמקיים בכל רגע המצוה הוי תדיר, וע"כ מוכרחים לחלק בין מילה לתפלין ושאר מצות, אמנם לפמשיכ"ל שם בבאור ד' הגמ' (זנח"ס ה) "ולא אוציא את המילה שהיא תדירה, מאי תדירה תדירה במצותי, שכונתם מה שמקיים את המצוה בכל רגע, ואמרו שם אבי"ע מילה לגבי פסח כתדיר דמי, משמע דלהתרוץ הראשון הוי תדיר לגבי כל המצות, וע"כ נאמר לפרושנו שם שסוגית הגמ' ביכמות ס"ל כהאב"ע, ולפרש"י שם נוכל לאוקים (סוגית הגמ' דיכמות) אליבא דכ"ע, (אולם לפ"ז היה צריך תפלין לדחות לשבת אף במקום שלא יבטל כל ימיו גם למ"ד שיויים לומ"ת, וכמו שאמרו (טס ניגמות) מה לתמיד שכן תדיר משו"ה דוחה שבה, ולמה אמרו (נכ"ט קלג) "אלא בעתה תפלין תדחה ומסקו דלא דחי ע"ש, ובשלמא לרי הרשב"א והריב"א שם דקושית הגמ' היא לא על הנחתם אלא על עשיתן ניחא, שרק הנחתן הוי מצוה דתדירה משא"כ עשיתן שאינה עיקר המצוה אלא הכשרתה, וגם שאינה תדירה ול"ד לתמיד, אבל לרי שאר מפרי' שם קשה ועיי' בקו"א (ס" כ"ד) ושם נתבאר).

[ולפמשיכ"ל בשם המהרש"ל וספר כריתות יתרוץ קושית המג"א (מנ"ס טס) דליה להתורה לצוות על שבת גם בעשה כיון שהל"ת הוא בכרת ומכ"ד דלא נדחה בשביל שאר עשה ע"ש, ולשימתם הרי עשה דוחה לית שיש בו כרת וכן מוכח מרש"י (ניגמות ו:) ד"ה שכן הכשר, וקושיתו יהי' דק אליבא דהתוס' שחולקים שם על רש"י וכן להמהרש"א שחולק על המהרש"ל].

וראיתי בעת בסי' קרן אורה (נמי למ"ק יד) שכי' על התוס' ד"ה אתי עשה, די"ל שעשה דרכים דוחה לעשה ול"ת דמצווע ע"ש. אך מדי ר"ת (מוכ"ה טס נמנ"ה) נראה שלא ס"ל בן שתי' על הק' למה אמרו (נכ"ט קט) י"ג עשה ול"ת שאפי' ל"ת גרידא אין עשה דוחה שלא בעידנא ות' משום דעשה דרכים דוחה לל"ת גרידא אף שלא בעידנא ע"ש. מוכח מזה דעשה ול"ת לא דחי ודוקא עשה שיש בו כרת דחי.

אכן מבואר מזה כמשיב למעלה דאם העבירה רק בשואית לא אמרין
הטא כדי שיוכה חברך.

ויש לעין עוד דאם עברו ועשו קשר בשבת דאינו יוצא כלל בתפלין כאלו
דהיל מהביע אם הקשר הוא חלק ממצות תפלין וכמשיב הראשונים לענין הקריש
הגם

אולם כפי משיב בקיא דמתוסי (ספמים נט) ועוד, משמע שהולקים על הא דזבחים,
י"ל דגם רית חולק עליהם ומשויה ס"ל דלא דחי לעשה ולית, אבל אה"ג שלדי התוסי
דזבחים דחי, לדיד עשה שיש בו כרת אלא היה בנד"ד שחמור יותר מעשה דמצורע שכי
(סס נמוס) דלא דחי, והריאני רואים שעשה שעוברים עליה כמה פעמים דוחה לעשה שיש
בו כרת וכמשיב הטגיא, וכמו שכוכה מגמי כמשיביל, ולפי' הקרן אורה הרי עשה דרבים
דוחה למצורע, ומכ"ש לפ"ר הריטביא (ננימ ס"ב) שכי דכל עשה חמור דוחה ע"ש וביותר
י"ל כמשיביל דכאן הו' יותר חמור מעשה דרבים שלכד מה שהעשה מצד עצמו חמור
(שהוקשה כהית לתפלין ויש בהם שמנה עשין והם אות כשבת ומילה וכמשיביל)
אלא שיבטל עשה זו כמה פעמים וכל ימיו שהוא יותר חמור מרבים ופעם אחת, ובנוגע
לדין עשית הקשר בשבת יש להוסיף גם משיב שכאן גרע יותר שגם רבים יכשלו בו
ויבטלו למצוה חמורה זו כמה פעמים ואולי כל ימיהם וודאי שלא גרע מעשה שיש בו
כרת, ואולי עריף מפי וגם החולקים על התוסי יודו כאן, וכה"ג י"ל שגם הרין החולק
על רית בסברא זו שכי על מה שאמרו (נ"ה) יו"ט עשה ולית וכי שקושמא דמילתא קאמר
ובאמת גם ל"ת לא דחי משום דלא הו' בעידנא ע"ש, י"ל שבנד"ד מודה.

וכשהקי הגאון הנז' שיי מהא דאין עולין באילן כו', לפמשיב ניחא שהרי שם ליה
עשה חמור, רק פעם אחת ברבים שגרע, ועוד ששם שאנו דרבנן היא וי"ל שכאן עשו
חזוק יותר מבשל תורה וכמו שמצינו בכ"ד ובתוסי (ינמות לו): כי שבאיסורא ושכיחא אמרין
בכ"מ שעשו חזוק יותר מבשל תורה ע"ש, וכן אמרו בגמי גבי רשויות דרבנן (נערונין עו)
(ומשיב בתוסי (למוסו טו) דיה הא בדרבנן כו' דרק משום קנס עשו חזוק יותר הוא רק
אליבא דר"מ ע"ש, אבל לא לרבנן וכדאיתא (סס פד ונכ"ד).

ובלא"ה לק"מ דבכנון דא ודאי אמרין לא פלוג דאליב יבטל הסיג לנמרו שיעלה
באילן גם בשבילו לכד או בשביל יחיד, וישנו להתחשש שיעבור על עשה ולית שאינם
נרחים בשביל עשה דיחיד.

ובלא"ה אפ"ל דנר"ד ידחה לשבת משום דגם בתפלין יש מציאות של עשה ולית
לפי שימת הרשב"א (נתי לרי"ט טו) שאם אינו מקיים כלל העשה גיב עובר על כתיב [ועי'
בסי'א שם ורבנו האריך בזה נספרו עץ הרר ע"ש ונתבאר היטב בס"ד בקיא (סי' יא—ת)
ע"ש], ובדין עשית הקשר בשבת י"ל שלכניע דוחה, עפמשיב הו"מביא (הנלתי די לעיל)
דבעושה מקצת מצוה כקיים חלק מהמצוה נכצא שבמניח מקצתן שלא במקומן עובר על
בתיג לכניע, ומה שיש לרון ע"ז נחבאר בקיא שם]. ואף שכפרשיי (ניומה סס) נראה
שהולק ע"ז (וע"ש בחי' מהרצ"ח) מ"מ הרי לרשיי ניחא בלא"ה שכי בפרושו על התורה
(ממוס נג) מהמכלתא, על הסמוק, ובכל אשר אמרתי אליכם תשכרו לתן לית על כל עשה'
וכי שם בש"ה שמשויה עשה דוחה ל"ת משום שבבל עשה יש גם לית ע"ש, ואפ"ל שרק
על עשין גרידא הוצרכה התורה להוסיף ל"ת משאיב על מצוה שיש בה עשה ולית כסן
שבת.

ולפי' י"ל שצ"ד דאחי עשה ולית התפלין ודחי לעשה ולית דשבת שע"כ אין עשה
ולית דוחה לעשה ולית דוקא במקום ששיך לומר מאי אולמיה כו' כשא"ב כאן דחמור
שיעבור כמה פעמים וכל ימיו וגם רבים יעברו ע"י וכמשיביל שפיר דחי לפעם אחת דשבת
ואפ"י אם נאמר שהל"ת דבכל אשר אמרתי כו' עולה על כל העשין (אפ"י על אלו שיש
עמהם ל"ת כפורש), מ"מ י"ל דכיון שעשה דוחה לכמה לאוין וכמ"ש הפניני (ני"כ ה)
ואין הלאו הנוסף בו"עיל כלום והעיקר הוא העשה, והעשה הרי נדחה מהעשה חמור
ממנו, ואף שרשיי כי (נפרי לכה יג) שאין לוקין על לאו זה משום דאין לוקין על לאו
דחמור

הגם דקני ביאוש ושנוי רשות מי"מ הוי מהביע דהוי ההקדש חלק מהמצוה והי"נ בזה, אם לא דנימא דעבירה של יומא דקגרים לא הוי מהביע.

או אם נימא דגם אם נעשה הקשר מעצמו נשר, י"ל דלא אמרינן בכה"ג מהביע כמיש הגוי"ב וכמו שכתבו בחוס' (ממונה) לענין אי עבוד ל"מ. (

ובהא שאמרו מומב שיחלל שבת אחת ואל יחלל שבתות הרבה, הגם דשם נ"ב מה שיעבור על שבתות הרבה יהי רק בשוא"ת דאם ימות לא יחלל שבת בקינע, זלע"ד דנאמת זה חרוש בשבת לברו מקרא דושמרו בני ישראל את השבת וכדמשמע פשטות לשונו של ר"ש בן מנסיא (זימא פס"ו) "ושמרו בני ישראל את השבת אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, וכן הוא בדין, דלא מצינו כלל חיוב דאורייתא להכניס עצמו בהיוב מצוה וכמשיב האור: ודוע (כ"ט) נככה המוליך) דהא דמברכין להתעטף בציצית, אעי"ג שאין חובא להתעטף

דחשמו [ואף שמדברי התוס' (פזונן לו) וכן הרמב"ם נראה דס"ל שלוקין וכמשיב ל" ס"מ. כאן לכ"ע אין לוקין דהוי לאו שבכללות ובק"א נתבאר, וכן בתי"ג להרשב"א אין לוקין דאין בו מעשה (א"ש לא לטריט"ל סמו"ל"ט) מי"מ י"ל שכיון שהוא כ"כ חמור דוחה בכה"ג, ועוד שאם מניח שלא ברין יעבור גם על לא תסור מן התורה אף להרמב"ן וכמשיב, וגם שמתוך הדגלו יברך גם "על מצות" והוי ברכתו לבטלה ויעבור על לא תשא מדאורייתא לר"י הרמב"ם ודעימיה, ולבר מה שהוא יעבור על לפ"ע כיון שגם אחרים יכשלו בו (וקצת יש לרד"ק בזה לפמשי"כ בשי"ה (כלל ט) דעשה דוחה לכמה לאוין חלוקין כמו כ"ג זנייר כ"ו אבל אינו דוחה לבי לאוין במצוה א' ע"ש הר"י שלאוין חלוקין קילי יותר וא"כ לא ירחו לעשה ולית דשבת וי"ל ועי' במש"מ (פ"א מהי סופר).

ועי' משי"כ הנצי"ב ז"ל בה"י על התורה (פ"י נח) מהא שכי רש"י (פסחים ו) ד"ה כוסה כ"ו, וסיהו בבל יראה לא עבר דהא כפליה בליביה מאתמול כ"ו, משמע שאם לא במליה מותר לבערו ביו"ט אף שי"ט עשה ול"ת הוא, ולא מטעם דמתוך שהותרה כ"ו אלא משום דאחי עשה דתשביהו ול"ת דביי שיעבור בכל רגע ודוחה לעשה ול"ת דר"ש שהוא רק בשעת מעשה וכן הוכיח ברש"י (כ"ח לא) ע"ש, איברא שמהמ"א (פ"י סמו, סק"ג) לא משמע כן, אבל עי' ברמ"ג (ק"י תמו סק"ג) על מה שכי המג"א דמת מצוה אינו דוחה אף שיש גם ל"ת דביי מי"מ הרי מצינו (נככות ט) שמת מצוה דוחה לכמה עשה ול"ת בשוא"ת, והרמב"ם הולק עליו בזה וכן שכאן חמור שעובר על ב"ו בכל רגע ע"ש, ואף שגם מי"מ עובר בכל דגעזכן אמנם כי במהה"ש, יש לחלק כמו שחלק השעי"צ בין חמ"ק למילה וכמשיב"ל.

[ואבתי קי ע"ה מדברי רש"י (פסחים מה) ד"ה מילתא כ"ו, דמומב לעבור על ב"ו זאינו עושה מעשה בידים מלעבור על לא תעשה כל מלאכה ועושה מעשה בידים, וא"ל ש"ם לא נתחמק עדין וצ"ע] וי"ל"ע אף לפ"ד יהי מותר לשרוף גם בשבת דחמור מו"ט וצ"ע.

ואף שערין יש צד קולא בתפלין שאינו שוח בכל, הנשים פטורות ועי' תוס' (יבמות ה.) ד"ה ואכתי ובכ"מ, מי"מ י"ל דכיון שהלאוים שויים בכל, שוב דומה מצוה דתפלין לשבת דמוכה מתוס' (קדושין נה) דס"ל שאין נשים חייבין על העשה דשבת וכמ"ש השעה"מ (נפ"ג מהי יו"ט), אולם ההנוך חולק ע"ז ועי' במנ"ח (מנוס פה). ועדין יש לרד"ק הרבה בכמשי"כ, ולהלכה עי' בק"א (כ"י לב) שכי מה שהעיר לו רבנו שלום"א דלמעשה דעתו להחמיר הן בדין אג"ה והן בדין עשית הקשר בשבת ועי' בס' זכר יהוסף (ס"י"ג) שמאריך הרבה עריק של דבנו כפרק זה ובגור"ד כי גם הוא להחמיר ע"ש, וצ"ע אם יועילו כל פשי"ב לחקל ביו"ט שאין בו כרת ומכ"ד.

(י) כ"ו מכוונר חיוב בפ"ד בקונטרס אחרון (ק"י ס) ע"ש.

להתעטף, ציל דמיס חובה להתעטף מדרבנן, הרי שלחננים עצמו בחיוב אינו מן התורה, ואיך נימא דמשום שיכנים עצמו בחיוב דאילו ימות נעימה הפשי מן המצות יהי מותר לזה להלל שבת, על־ידיהך דזהו רק הדושא בשבת, דכך רצה השיית שישמרו את השבת גם בזה להכניס אחרים בחיובם, ואין לך בי אלא חידושו שיהי משום שבתות הרבה ולא משום מצות אחרות. (ה)

והגם

(ה) לכאורה היה אפשר להביא ראיה לדברי הגאון הנז' שי' כהא שאמרו (במנחות פה) עסוד וחמא כדי שתזכה בשבת אמרינן, עסוד וחמא בשבת כדי שתזכה בחיל לא אמרינן. אבל באמת נראה שאין זו ראיה, דשם בגמ' מיירי באיסור דרבנן, דזריקה שבות היא, וכמבואר בגמ' (נ"ה כ"ה) וכמ"ש בתוס' (ז"ל כ"ה). ד"ה לבשי עצרת כו' משום דנראה כמתקן מדרבנן, וע"כ במקום שזוכה לאכל בשבת התירו משום כבוד שבת וכמו שהביאו אה"כ שם מהבית שנשברה בו דס"ל לר"י ושמאנה ביד ואמרו בגמ' (פסחים כ:): משום דאיכא הפסד חולין ולהפסד מרובה חששו כו'. וזה שתרצו במסקנה (שם במנחות) שאני התם דלשומא קאזלא, אין כונתם לשלול סברת הס"ד שהוא דאורייתא ורק שכאן שאני שלטומא קאזלא, אלא לכ"ע הוא דרבנן ובמסקנה חרשו דכיון שלטומא קאזלא קיל יותר והתירו רבנן, וגם משום הפסד מרובה, או שאין בזה אף איסור דרבנן, ושמיד י"ל דאימתו התירו רבנן, דוקא בנהנה בשבת עצמו וכשום כבוד שבת ולא על חול ואין זה שייך לניד.

[ואולי זוהי כונת התוס' שם ד"ה חמא כו' ואין לדמותו להא שהתירו לדרותה קודם שיבא לידו חיוב שבת? היינו דאף ששם אין זכות הנאה, מ"מ שיה שיש איסור בדבר, וכדי שלא יבא לידו איסור התירו רבנן, וע"י בחי' חק גתן' שמביא מה שתמה בס' צ"ק על דברי התוס' שלא מצינו שהתירו, אלא בעי היא ולא אפשרי, ובגיה בדברי התוס' שצ"ל למאי דבעי כו' ומפרש פרוש דהוק ע"ש ולס"ד ו"ל שכונתם הוא על מה שר"א בריה דרבא מתני שרב ביבוי בי"א אמר שהתירו בלשון פשיטותא ולא בלשון בעי' הרי שמה שאמרו לעיל חייב הטאת הבאור היא על חיוב סקילה, וזוהי כונת התוס' שכי' למאי דהתירו כדי שלא יבא לידו חיוב תמאת, [ואולי צ"ל חיוב סקילה ויתוי גיחא דבאן מיירי בעושה מעצמו ואם בחיוב הטאת וכשונג' הרי אמרו שם דמיירי באחר].

ועוד דע"כ לא אמרו דלא יזרוק אם אינו יכול לאכל בשבת, משום דאם יכול לאכל בשבת דינו שידחה שבת בשבילו וכמו בשאר קרבנות, וא"כ עיקר השעם הוא משום שזה דינו שאם יכול לאכול הדחה שבת בשבילו, ואם אינו יכול לאכל ונדחה הקרבן ודאי שאין שבת נדחה בשביל הזריקה, אבל לא משום המעם דבשביל שתזכה בשבת אמרינן ועל חול לי"א, שאין זו כללא, וחי' אם יעבור כמה פעמים כמו בב"ד גיתנה שבת להדחות. ועל דברי האור זרוע יש לדון לכאורה מהא שאמרו (נ"ז נ"ה) אין יוצאין כארץ לחו"ל וא"כ עמדו סאתים בסלע ובזמן שמוציא ליקח אפי' סאה בסלע כו' ופרש"י, משום שמפקיע עצמו מן המצות ע"ש, ודוחק לומר שכ"ז הוא רק מדרבנן, דבמקום פס"ד ב"ב ליה גזורים, והרי דלא התירו לצאת רק ללמוד תורה ולישא אשה, ומצינו בגמ' (קדושין נ"ה) ובירושלמי (נכסות ס"ו כ"ה) שאם משום כבוד אביא נסתפק ר"י ע"ש [אף שבוז אפ"ל שמצות כא"א שאני משום שגם הם מצווים על מצות דרבנן מ"מ כדי הירושלמי לא כשמע כן].

אמנם אף אם הוא דאורייתא ק' דחייבן מצינו שסחויב להפסיד כ"כ בעד המצות, דרק על ליה מחויב לתת כל ממנו, אבל בעשה אינו חייב אלא ער חומשו, כמבואר בשו"ע (יורה ד' ס"ו קנז ונ"ד פ"ט), וע"י בפרט"ג (במנחות נ"ה) מפלוג' שמכוחה ממשיך הכ"ח מהרא"ש בשם הרמב"ד, דדוקא בליה בקו"ע צריך לתן כל ממנו אבל בשוא"ת לא ע"ש, ובכ"מ אמרו החורה חסה כו' [וע"י בקו"א (ס"ו כ"ה) — כ"ה] ושם נתבאר בס"ד, ואולי י"ל דה"ק שאינו משלם בעד המצות עצמה אלא שע"י הוא מפסיד שאני, [וע"י במ"ת (פ"ט) שכי'

והגם דהמ"א (ס"ו טו) כתב גם אם רוצים לאנסה לעבירה אחרת פעם אחת אין מחללין שבת. משמע דהא מ"שום כמה פעמים מחללין שבת הגם שהעבירות שתעבור לא תהי' בחלול שבת. ההם שאני שתעבור בק"ע ונכונן דא אולי גם

מצד

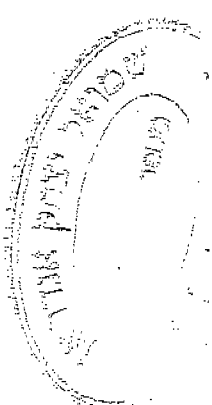
בשם משנת חבמים דאפשר שיע"כ ל"א אלא אם מבקשים בעד המצוה כל ממונו אבל להציל ממונו ע"י בטול מ"ע אסור. וכאן גרע יותר. ולפ"משיב אין ראיה מהרדב"ו שם ע"שודוק] ובלא"ה נראה שבאן שאני ששקולה מצוה ישוב אר"י בכל המצוות שבתורה (ספרי פ' נחל) ואמרו. כל הדר באר"י מקבל עליו עמ"ש וב"ה יוצא לחורב כאילו עע"ז בו (מ"כ זכר וט"ן כתובות ק"ו) וכ"כ לפי מה שבאר הרמב"ן שעיקר נתינת התורה וקיומה הוא באר"י [וע"י מה שהאריך בזה הכוזרי בכופו]. ודאי שלא גרע מל"ה גרודא שמחויב לבזוז כל ממונו. וכונת רש"י שמפקיע עצמו מן המצוות היינו כל המצוות או שנאמר שכונתו על מצוה ישוב הארץ שעצם הישיבה בה הוא עיקר המצוה וכמו שהאריך רבנו שלישי"א בטובא להס' שבת הארץ, (ס"ו טו) ונמצא שהוא ספקיע מן המצוה שהוא עליו וגרע יותר מהכנסה לחיוב מצוה או מהפקעה מן המצוה שחבא חיובן אח"כ

אך ק"ל ממה שאמרו בגמ' (קדושין ג') "יכול יעצום עיניו פקמי דלומסיה זמן חיובא דכי מטי זמן חיוביה תא לא הוי ליה דקא"ם מקמיה. ת"ל תקום ויראת" משמע שהוא דאורייתא (וע"ס נכ"י), [ואל"ה בין הפקעה להכנסה]. ואמ"ר דשאני מצוה ציצית (ספ"ה מ"יני נה) שהתורה כעטה וצמצמה את חיובה דאפ"י אם יש לו כנר של ד' כנפות אינו כחויב להטיל ציצית ואין איסור אפ"י בלבישתו. אלא שאם לובש או מחויב להטיל ציצית אם יש לו. ואם אינו בנמצא או שהוא בשבת מותר ללובשו גם לכתחילה וכמ"ש מהרדב"י (נ"ט ל"ט) בשם הד"י וכ"ה בשו"ע (ס"י ג') וע"י במ"א שם [וע"י בקו"א (ס"י יכ"ג)] שנתבאר שיטה זו בע"ה נאורדך] וכי היכי שצנינו למפי שסביאים מהא שכי רש"י (נחלוז קל"ט): לפי שנאמר שלח תשלח ב' פעמים שומע אני לחזור אחר המצוה עד שתבא לידו" וב"ה בר"ן שם ע"ש. דמוכח מזה דכ"כ"ם שכפלה תורה הצווה. החובה להכניס עצמו לחיוב. וא"כ ה"ה שנאמר להפך היכי שהתורה מועפה כ"כ בהיובה כמו בניה ק"ו הוא שאין חובה עליו להכניס עצמו לחיוב. [ויהבן שמשויה קראו (נמנחות מד). לציצית מצוה קלה וע"ש ברש"י ובקו"א (ס"י ג') נתבאר פרט זה].

ובזה יתורין מה שראיתי בס' מלא העומר שהקי על הרמב"ם שכי (נ"ט) נכונים פ"ו ס"ט) דאסור להפקיע עצמו מחיוב חלה. וגבי ציצית נראה (נכ"ס ס' ל"ט) דאין חיוב לקנות טלית ורק משום מדת הסידות. ולפי"ד נ"חא שהרי הוכיח השי"א (נ"ט ג') [וע"י בקו"א (ס"י ג')] ששיטת הרמב"ם הוא כשיטת הר"י שבמדרכי ודלא כהר"ש שם. ולכן ס"ל דאין חיוב להכניס א"ע למצוה אפ"י מדרבנן אלא משום מדת הסידות [ואולי גם כונת האור זרוז כן וע"י להלן] כשא"כ בחלה. ומתורין בזה ק' התי' (נערכין ב'): דבקטן היודע להחטוף אמרו: חיוב בציצית, ובהיודע לשמור תפלין אמרו: אכיו חיוב ליקח לו תפלין ע"ש. ולפי"ד ק"ל ציצית מתפלין ואם אינו מחויב ליקח בשבילו כ"ש בשביל בנו ויק חיוב בציצית אם לבוש טלית בת ד' כנפות. אבל התוס' לא רצו לחלק בהכי. נראה משום דלא ס"ל כהר"י שבמדרכי ויהי' מכאן ראיה לדברי השי"א שם בשפת התוס' ודלא כמשי"ב בארצה"ה וע"י בקו"א שם. (וע"י נמנחות ס"ו ז')

(ומה שהקי שם על הרוך התוס' שכי. דשאני תפלין משום שרמיו יקרים ושייך הלשון לקח. והק' דהרי גם הכלת רמיו יקרים ונשאר בקושיא ע"ש. י"ל דכיון שיוצאים מצוה ציצית גם בלבן לכה שהרי אינם מעכבים וא"ו כראיתי בגמ' (נמנחות מד) י"ל שבמצוות הנודך די בלבן אף לכתחילה. וגם שמיינו בכל אופן כצ"אין הכלת).

ובלא"ה יש לתרץ קושיא התוס' דשאני ציצית שאין חיוב מן התורה רק בשעת לבישת טלית החיוב בציצית ולפי"ו י"ל דיוצאים במצוה ציצית בשעור לבישה מועטת ואם שעדין יש לדון בעצם הדבר אבל מ"ם כיון שקיל יוכל אכיו לתלבישו טלית קטן

מצד הסברא היא נכד הוא, אבל אם העבירה רק בשוא"ת י"ל דאין זה רק הדוש בשבת ולא באיסורים אחרים.

הן אמנם נכפית (עס צומל) הקשה במה שאומר, ואל יחלל שבתות הרבה

דהרי

שלו מעט כדי להנכו במצות, ומשויה ל"א גם בלולב, לקח" וכמשיכ בתוסי שם משום שיכול לנענע בלולבו שי"א, משא"כ תפלין שהיא חובת הגוף והחיוב כה"ה ללונשן כל היום וכמשיכ למעלה, ובזמנם הרי היו הולכים בתפלין כל היום כעוקר מצותן כסבואר בכ"ד וכמ"ש הבי"ו (ורק בזה"ז הקילו דאין אנו יכולים להזהר לשומרן במהרת הגוף והמחשבה) וכיון שאמרו היוודע לשכר תפלין-היינו שיוודע לשמרן בטהרה וכמו שפרש"י (נפוסה ע"ג). שלא יכנס בהן לבה"כ [וגם מפרש"י כאן משמע שמיירו בהולך כל היום שאז צריך זהירות יתרה שלא להכנס בהם לבה"כ], וכיון שהוא מחויב ללך בתפלין כל היום וגם בנו צריך ללך כל היום ע"כ שאביו לוקה לו תפלין אחרים.

ועכ"פ יש להלק בין מצות ציצית לשאר מצות ואין ראייה מרבני האור זרוע הנ"ל לגרונ דידן.

ובר סן דין י"ל לפמ"ש"כ ההג"מ שם לתרץ על מ"ש"כ הרמב"ם שאין חיוב לקנות מלית, ומגמי (מנחות ס"א) משמע שב"ד של מעלה מענישין עליה, וכ' דהיינו דוקא בימיהם שהיו רגילים במלבושם של ד' כנפות ואז נכר ההפקעה משא"כ בימינו שאין רגילים במלבושים כאלה כו' ע"ש, וכ"ה בתוסי (ערוך כ) ע"ש, נמצא שמצות ציצית קיל גם מטעם זה, ויתכן אזהו מעטו של האו"ז שכי' דבמצות ציצית אין חיוב להכניס אלא מדרבנן, אבל בשאר מצות יתכן שגם הוא יודה שהוא מראורייתא.

וביותר קיל מהא שכי' לעיל מ"ש"כ המפר' מרבני רש"י (נחולין ע"ג) וכ"כ הר"ן שם, ולפ"ד הרי יש כמה מצוות שהחובה להכניס עצמו בחיובן הוא מן התורה וע"כ מחויב להשהדל שיחיה כדי שיוכל לקיימן.

איברא שעדין יש לדון בזה מהא שאמרו (נזכרות ל"ט ונכ"ט) בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים כו' ומערים אדם על תבואתו כו' והרי גבי מעשר נכפל הצו, עשר תעשר, וע"כ א"ל שמיירו בתרו"מ בזה"ז שהרי אמרו (נגיעין ס"א) דורות הראשונים ב"ש דורות האחרונים ר' דוסא, וגם אין לומר שמיירו במעשר פירות דרבנן וכמ"ש"א (נכ"ט ס"א). אחריו שהביאו הא דר"י דאין המבל מתחייב כו', תכא בתאנה העוסדת בגינה כו' ע"ש, שהרי כו' שם בתוסי דל"ד תאנה שהיא מדרבנן וכאן מיירי בדאורייתא, וכן מפורש בכל המקומות, וע"י ברש"י (פסחים י"ג) ורש"י (נזכרות ע"ג) כי אין המבל מתחייב במעשר מן התורה ובתוסי (גיטין ע"ג) ד"ח מרקסמן-ד"ך שמכניסין ירק שפטור מדאורייתא ע"ש, ולפ"ז יהי' מכאן ראייה למ"ש"כ לעיל דגם איסור דרבנן אין כאן ורק משום סדת חסידות וכן יהי' בוגת האו"ז ולא רק בציצית [אלא גם בשאר מצות], ולכד מה שדוחק הוא יקשה הא דלעיל.

ויתכן לומר דשאגי מעשר אחרי שמצינו שחז"ל שינו כאן הדרשה מכל מקום, שנכפל הצווי, כמו גבי "שלח תשלח" שדרשו "אפי' מאז פעמים" וכן השאר (ע"י נ"ט ע"ג) שמראה על גדול החיוב שבמצוה, ובאן, בעשר תעשר' דרשו (נחמניס ע' וט"ז בתוסי), עשר בשביל שתתעשר' וכזה מעטו אה החיוב להכניס עצמו למצוה זו וגם שדרשו (נז"כ ת) עשר תעשר בשני מעשרות הכתוב מדבר' ומסילא אינו מופנה לדרוש הו"ק על כאו"א, ועוד כיון שדרשו מגולתה ושכרה בעדה קיל יותר, ולדוגמא, מה שמצינו גבי מצות שמתן שכרו בצדן שאין ב"ה מוזהרין עליה, משום דקיל וכמ"ש"כ רש"י (נחולין ק"ג), דלכך פירש מתן שכרה לומר אם לא תקיימנה זהו עונשו שלא תטול שכר זה' ע"כ.

ומעמו של דבר שנשתנה מצוה זו י"ל לפמ"ש"כ בקו"א (פ"י ע"ג) לחלק בשיטת הרא"ש דמ"ל התורה מצוה דרבנן, הכ"ז דוקא בדבר שבממון וכמו התם (נז"ק י) "במצות עד שליש כו"י אז יש סברא לומר דהתורה חסה כו' בהדור, אבל בדבר שבגוף י"ל דמ"ל

דהרי גם לחיי שעה מהללין את השבת, ומתריץ דאין הכונה רק לשבתות הרבה
אלא ר"ל צדדים הרבה דהי צונו, ובחיי שעה האדם הוא הי עושה למה מצות זהם
הנקראים שבתות הרבה ע"ש, הרי לפ"ז דגם משום שאר מצות הרבה אמרינן מוטב
שיחלל

שאמנם הוא מדאורייתא ע"ש, ולפי"ז גם הכא י"ל שצד כאן יש חיוב להכניס עצמו למצות
דוקא בדבר שבגוף וכמו התם גבי שלח תשלח אבל דבר שבממון כמו הכא לא, ויתורץ
בזה מה שהק' לעיל מקימה והדור שהוא דבר שבגוף, משא"כ ציצית שתלוי בממון,
ושוב אין דברו האויז שייכים לנייה, אולם כיו אפ"ל לרי הרה"ש ודעימיה, אבל לא לרי
הרי"ף ודעימיה דלא ס"ל האי סברא וכמו שהוכחתי שם וגם שיש לחלק בין חרור מצות לגוף
המצות וכמשי"כ שם.

ע"כ כ"ל טעם אחר, משום שאין מצות תרומה מצוה של חיבת הגוף אלא רק
הבשר שאם חפויש הותר לו לאכול, ולכן קיל יותר, ואף שהט"ז (צו"כ"ד סי' ה' סק"ז)
סתלק בין מצות שחיטה למצות הפרשת תרומה, שהשחיטה הוא בדי שלא ואכל נכלה
משא"כ תרומה מצות הפרשה חיובא רמיה עליו אפי' אינו רוצה לאכול מן התבואה עדין,
ע"ש, הגה לבר מה שרעק"א (ט"ז נ"ג) מקשה עליו ומרחק את רבנו, עיד י"ל שבגופו
דאינו דומה ממש לשחיטה שאם יש לו בהמה אינו מחויב לשחוט בשום פעם אם אינו
רוצה לאכול, ועל-כן על-כרחך הברכה נאמרה לכל ישראל, משא"כ בתרו"מ אם יש לו
מבל ובא הכהן לבקש חלקו, הלה אז חובת החפשה (כיון שרוצה לתן לו ולא לאחרי)
ואף אם אינו רוצה לאכול, עדין (ודיק הט"ז שאינו רוצה לאכול, עדין) [ועיי' בתוס' (פסחים נ"ח)
ד"ה אתיא בו] שכי דמבל לא מקרי שלכם (לחד מיה) משום שצריך לתנה לבתן, ועיי' גו"ב
(מ"ט לו"ה סי' ט"ז) ועיי' בתוס' (סוכה ל"ג) ד"ה אתיא בו] שכי דהוי כשותפות עם הכהן
ועיי' מ"ש בגמ' (תולין ק"א) [[ולפיכך חלה הברכה רק עליו, אבל זה ברור שאם אין
לו מבל שאין כאן חובת הגוף לקנות מבל.

ובזה אפ"ל משה"ק על האו"ז דגם ציצית אינה כשאר חובת הגוף שאם אין לו
טלית אינו מחויב לקנות, וי"ל שלא אמרו דמחויב להכניס עצמו לחיוב אלא במצות של
חובת הגוף גמור כמו בשלוח חקן ובקיסמה והדור וכדומה, אלא שכאן ניתא יותר שאף
רוש לו מבל אינה אלא-הכשר,

[והרמב"ם שכי כחלה "אסור", מצום רגבי חלה לא גלתה חסורה הקולא כמו
גבי מעשר (ועיי' להלן) וביון שהוא ג"כ הכשר ע"כ אסור, ורק מדרבנן, ובציצית כי משום
סדת חסדות רק, ע"כ במש"כ לעיל דציצית קיל עוד יותר, וגם י"ל דחלה שאני משום שיש
כאן מסודא דבתן, (וקל"ט תולין ק"ה) ועוד י"ל דכאן שאנו דעוסה יש לו משא"כ ציצית]
ובזה יתיישב לו קישות המפרשים שהביא גדול אהר בחי' [נדפס בס' בלא העומר
על הי חלה (סי' ג')] על הט"ז הנ"ל מדברי רש"י (נגיעין מז) שכי' דבכורים חיובא עליה רמיה
משא"כ תרומה צאינו מחויב לתפריש א"כ אוכל כיו ע"כ, הרי להפך מדברי הט"ז שכי'
דמחויב לתפריש אף שאינו אוכל, ואותו גדול שיי' בו לתריץ עפ"י רש"י (תולין ט"ז) שהבאתי
לעיל, ובכונה הט"ז הוא דבשחיטה שלא נכפל הצווי ואין חיוב להכניס עצמו למצות ע"כ
הברכה חלה על כל ישראל, משא"כ בתרומה שני' אף עפ"י רש"י (תולין ט"ז) שהבאתי
לחיובן ע"כ חלה הברכה רק עליו, אבל ממעט זה אינו מחויב לקנות כיו דהא דמחויב
להכניס עצמו בחיוב (חיוב דמבל קרא) חיינו דוקא במרחת הגוף אבל להוציא ממון לא
שטענו, וכן מצוינו במ"ע ראורייתא ר. ושנגתם לבניד"ה דלא חיובה תורה אלא ללסדו בעצמו
אם יכול אבל לשבור מלמד אינו מחויב אלא מדרבנן כמשי"כ בלח"ם (פ"ה מס' ס"ט), וכ"כ
גבי בדיקת חמץ דרבנן אמרינן (פסחים י') חיובא דביכר בפי נחש אינו מחויב לשבור חבד
להוציא, ואתי שפיר סוביא דגיטין לרי רש"י עכ"ל.

והנה מה שבחלק בין פרחת הגוף להוצאת ממון כבר כתבתי לעיל שלא יתכן
לומר כן אלא אלו"ב דהרא"ש וגם לדודיה יש לחלק וכמשי"כ שם, וכי חיובי שמוצינו בממון
התורה

שיחלל שבת אחת ולא יחלל איסורים הרבה גם אם החלול הוא בשוא"ת.
 אכן לענין זה תמוה דא"כ סוף סוף מדוע לא יעלה אחד באילן לקח את
 השופר כדי שיקיימו אלפים מבני ישראל בתק"ש, וכי אין הקיום מצות שיקיימו
 אלפי

התורה חסה כן מצונו גם בעצרא דגוף, התורה חסה על גופן של ישראל (כנתיבות כס)
 וכמקום צערא לא גזרו רבנן (בבבבב ובכ"ט) ושלא יהא מסונו חביב עליו מגופו (פסולין
 עד) ובדומה, ובל עיקר שהתורה חסה על מסונו כו' היא משום צערא דגופן).

וכמ"כ להביא ראיה מסעודה ד'וסגתם' י"ל דשאני התם משום דכתיב ולמדתם
 אותם ודרשינן (כנ"כ כל) ולמדתם אתם וזהו מקורו של הלח"ט שם, וגם שאם יכול ללמוד
 בעצמו אז התוכה עליו מדאורייתא לשבור מלכד כמבואר בלח"ט שם, נמצא לפ"ז שמה
 שאינו מחויב אם אינו יכול בעצמו הוא משום שאין זה בגדר החיוב.

ובבדיקת המץ וראו שאין ראיה חרה האכעו היא בגמי וקאי בתיקו, ואף שהפרי"ה
 (כס' תלו כג) כו' כמ"כ 'שאף שאכרי' ניהא ליה לאינש דליעבד מצוה כמסונו מיס אף
 שאינו ניהא ליה אכן לא משהינן ליה למיעבד מצוה כמסונו ע"ש, י"ל שליא

אלא בדרבנן ובעיקר האכעו, אם אמריהו רבנן כו' אבל ברבד שהוא מדאורייתא וראו
 שלא שייך לחלק בהכי, ולא גרע טהרה גדולה כמו לעלות בהרים ונבעות, מהוצאת ממון
 (ולכה"פ הוי כספיקא ולהוכרא בדאורייתא). ועוד ע"ש בתוסי (ד"ה בכמוניה) שכ דוק
 התם הוי ספק דיש לתלות שיוציאת או ואכילתא אבל בלא"ה אכרי' דניהא ליה לאיניש

כו' ע"ש הרי שמפורש הוא שגם בכמוניה אמריהו רבנן.
 ועיקר תרועו דבתרומם שהוכפל הצווי מחויב להכניס עצמו לחיובן, לא יתכן

וכמ"כ לעיל, וכמו שכתבתו ניהא קושייתא על המ"ה.
 ובעיקר כונת רש"י י"ל ו"ל שדיובא עליה רמיה בכבורים היינו חיוב הבאת מקום"

משא"כ הרו"ם, וכמו שאיתא במשנה (פ"ג דנזירים) יש בכבורים מה שאין בתרומה
 שבכבורים חיוב בהבאת מקום כו' וכו' בתוסי ר"ד שם ע"ש, אבל לכ"ע גם בכורים אינה
 הובת הגוף בש"ד הובת הגוף להתחייב לקנות קרקע בשאין לו, (וע"י נמוסי פ"ג פ"א)

ויהודק בזה קושיית הרב הנ"ל שהק' דר"פ דרש"י למה לא השיב במשנה יש בכבורים
 משא"כ בתרומה שבכבורים מצוה עליה רמיה כו' ע"ש.

[ובלא"ה י"ל דכוין שבל עיקר פירו של רש"י הוא משום דבכורים אינו
 מטביל ואיכר את התבואה ותרומם מטביל, וזה אמנם מפורש במשנה (סס מ"ג)

יש בתרומם מה שאין בכבורים התרומם אוסרין את הגורן משא"כ בכבורים].
 ולפ"ד בכונת רש"י, והודק נוספת התוסי (בפכמס) (ת), ד"ה או דילמא כו'

דנימא גם בכבורים הואיל ואילו לא קרא ליה שם כמו גבי חלה ע"ש, ולפמשי"ב י"ל
 דשאני בכורים שע"כ מוכרח לקרא שם ולהביא לירושלם כדי לקיים את המצוה ולא
 שייך לומר הואיל ולא קרא שם משא"כ בחלה שאם אינו רוצה לאכל את העיסה אינו
 מחויב לקרא שם, ואינה אלא הכשר.

אך לפמשי"ב הרב הנ"ל ש"ל לתרץ באופן אחר, שהסוגיא דשלוח הקן ורש"י שם אולו
 אליבא דמ"ד דלא אמרינן דברה הורה כלשון בני"א, ותרואה שהספרי — שהוא אליבא
 דר"ש שס"ל בכ"מ ד"ה כלב"א — אינו מכניא האי ברייתא דכי יקרא יכול יעלה

בהרים כו', וכ"ה נמו דעת המ"ה אבל הסוגיא דגומין ורש"י שם, אולו אליבא דמ"ד
 דס"ל ד"ה כלב"א ולא הריש האי, עשר העשר, וממילא אין חיוב לקנות מן הנכרי כדי
 להתחייב בתרומם, ומאחר שדין זה תלוי בפלוגתא לכן לא השיב במשנה דבכורים

דכפלוגתא לא קמירוי" ע"ש.
 ולפ"ז י"ל דבאן (בפכמס) הרי אליבא דר"ע קיימינן, ולדיריה הרי ס"ל בכ"מ

דלא אמרינן ד"ה כלב"א וכמבואר בתוסי (כתיבות י"א), וע"כ גם תרומם וחלה חיובא
 רמיה עליה, ואף שבכורים חיובא רמיה עליה גם מצד עצמו מיס כיון שגם בחלה

אלפי ישראל כדאי להאמר בעבורו מיטב שיחלל אחד ואל יחללו הרבה, ועיקר קושיתו מהא דגם להיי שעה מחללין את השבת. נראה פשוט לעיד, דהא דמחללין על חיי שעה הוא ג"כ משום ספק פקיה נפש הכל אשר יחובר אל החיים

יש

יש חיוב כדאורייתא להכניס עצמו למצוה ומיזכ אמרינן הואיל ולא קרא שם, שפיר ילתיק דנימא גם בכמורים הואיל כו'.

אולם לא יתכן לומר כן דאף שחלה נקראת תרומה, כתרומת גורן, מיזכ מעשר לא אקרי, ולכן אינה צריכה שעור כמו תרומה ולא כמעשר, וכן בשאר דינים דומה לתרומה ולא למעשר, כמבואר במשניות וברמב"ם (פ"ד מס' נמוס), ולכן כשנאמר עשר תעשר — בלשון מעשר ודאי שאינו עולה על חלה, ומעט בזה המהמר, מלא העומר שכלל בזה תרומה וחלה ע"ש, ועוד כפי שבארנו הרי ע"כ לא דרשינן האי עשר תעשר להכניס עצמו לחיוב לכ"ע.

ולבר מן כל דין עיקר תרומה של הרב הנו' לא יתכן, שאם אמנם ט"ש"כ שהסוגיא דחולין לא אולא אליבא דר"ש וכדמוכח מהספרי, כבר העיר כן הסלביים שם בהר מתרומתו שהספרי לא דריש האי שלה תשלח ע"ש, אבל מש"כ שהסוגיא דגיטין אולא אליבא דמ"ד ד"ת כלב"א ולא דריש האי עשר תעשר, מופרכים הם מהא שאמרו (נ"ה ט) שר"ש — דס"ל ד"ת כלב"א — דריש האי עשר תעשר בשני מעשרות הכתוב מדבר, והתוס' (ט"ז נ"ה) הוכיחו בזה שאף למ"ד ד"ת כלב"א מ"מ היכא דאיכא למדרש דרשינן ול"א ד"ת כו' אם לא היכא דמוכחי קראי כמו בהני תרי קראי (העניק והעבט) ע"ש, וכ"ה בתוס' (ע"ז כו) ובכ"מ.

ומתחלה חשבתי לתרץ ע"ז, דהנה השמ"ק (נ"ה ט"ז) מביא שיטה אחת דלא כהתוס', דלעולם אמרינן ד"ת כלב"א אליבא דר"ש, וההיא דר"ה דלר"א ור"ש עשר תעשר בשני מעשרות כו' שיטה דר"מ ור"א נקיט, ור"ש כיון דלא דריש כפיילא ולית ליה במעשר בהמה סמוך לגמרו עשונו ממילא ד"ה תשרי ע"ש.

והנה שם בגמ' אמרו ל"ל למכתב דהמנא פריקה כו' ומשמע מפרש"י שהקושיא היא ל"ל למכתב כלל מצות פריקה, (יע"ש במתחש"א ובפנ"י), והתוס' הקי ע"ז וכי שהקושיא היא ל"ל למכתב היהור לשון, וע"ז בשמ"ק שם שמביא מהר"צ"ש שכי בפשיטת בשו"ת רש"י כמ"ש, וכמהקמן הראשונים פרשו כהתוס' (שעיקר הקושיא היא על הכפל לשון) ע"ש.

ואפ"ל שבה פלוגי, רש"י לשיטתו איזיל (במלוק ט"ז) דבכל מקום שכפלה תורה הלשון באה ללמדנו על החובה להכניס עצמו למצוה, זו ע"כ אין לפרש שהקושיא היא על הכפל לשון שמינהר דאיכ מנין היינו יודעים שמהויב להכניס עצמו למצוה זו, ודבר זה אין ללמוד חד מהבית, ש"ל דע"כ ל"א שמראה על ההויב להכניס למצוה א"כ כפלה התורה בפרש במצוה זו עצמה ביהור לשון, משא"כ אם נפרש שהקושיא היא ל"ל למכתב כלל מצוה מיוחדת בפריקה, אז כיון שאין כאן מצות מיוחדת והיא מעינה והיא פריקה ודאי שכפל לשון במקום אחד דיו, (ובש"א ט"ז נ"ג), כו' תראה יכול אפ"י מרחוק ת"ל כו' תפגע ואיחור ראייה כו' משמע דאם לא היה כהויב, כו' תראה"י מכפל הלשון להוד לא הייתי יודע, משום דודאי יש שעור לחיוב המרה כמה שימריה להכניס עצמו לחיוב, ועוד שהגמ' מיירי מומן חלות המצוה ושעורה מצד עצמה, וע"ז בהחנך (מ"ה ט"ז) שכי שיותר משעור זה ג"כ מהויב משום מרת הסידות, והמנ"ה הקשה עליו בזה דלא אמרו מרת הסידות אלא בזקן ואינו לפי כבודו, והגיה שם ע"ש, וכוונתו שאף דודאי מחויב להכניס עצמו למצוה מיזכ מראה גדולה כו' יותר כזה השעור לא הייבחו אפ"י מרת הסידות והחנך, ס"ל דהויב לכהויב מרת חסירות, או אולי ס"ל דכפל לשון לא מהני ורק משום מרת הסידות].

אבל לשיטת המפרשים שבארנו בקושית הגמ' ל"ל למכתב כו', על הכפל לשון

יש במחן ובפרש אדם דאית ליה מולא ואולי יהי יותר וישמור שבתות הרבה. ומה דרתי רבא (סס) דלכולהו אית להו פירכא אישכחן ודאי ספק מנילי הכונה באמת כג"ל דמשום מושב שיהלל שבת אחת ואל יהלל שבתות הרבה

אין

לשון, מ"ל דכפל לשון לא מעלה ולא מוריד בענין זה, ובכל אופן אין חיוב להכניס עצמו למצוה מדאורייתא, ויהי כיוע לדברי האור זרוע הנז' או שם"ל דבכל המצוות החובה מן התורה להכניס עצמו לחיוב, ויתרוץ בזה קושיה הרב הנז' שם על המקור (ס' פסח) שבי להוכיח מגמי דהולין שם שבכל המצוות מחויב להכניס איצ לחיוב, והקי עליו מפרש"י שם שהוקא שם שנכפל לשונו ע"ש, ולפ"ד ויל דס"ל להמקור שהראשונים הנז' ס"ל דבכל מצוה בן ותפס כשיטתם לחומרא.

ולפי מש"ב, ע"כ השיטה שהביא השטמ"ק שם דכ"מ ס"ל לר"ש דית כלביא ע"כ ופרש הא דהקי שם בגמי, ולר"ש דאמר אף מעינה כהנם מאילי שלא מהכפלת הלשון קפריך אלא בפרש"י שליל למכתב עיקר קרא קפריך וכ"ה שם בפרוש, ע"ש.

והשתא נראה שהרי לדי רש"י שפריך על עיקר קרא ולא על כפל הלשון, ע"כ משום דר"ש לא דריש כפילות ומשום דס"ל בב"מ דית כלביא [וזהו שבי בתוס' (סס ע"ב)] שאליבא דר"ש משנין לעיל דלא כסיובי קראי — ומקשה מזה על האי מ"ד דד"ת כלביא — משום דאז"ו לשיטתם בפרוש ליל למכתב פרוקא שאול על הכפל לשון וכמש"ב].

ודוקחי בפרש"י (ר"ס סס) על הגמי, אלא לר"א ור"ש איפכא מבעי ליה וראיתי שבי' דק, אלא לר"א דאמר רובא בניין כו"ו ולא הזכיר את ר"ש ע"ש, ולפ"ד השיטה הנז' גיחא שאין הקושיא אליבא דר"ש וכמש"ב.

ויתרוץ קושייתנו שהרי הרב הנז' בשיטת רש"י מיוזי ולרש"י אמנם בן שר"ש לא דריש האי עשר העשרה, ושפיר י"ל שהסוגיא בגימין שם ורש"י שם אלו אליבא דר"ש.

אולם לבר מה שדחוק מאד לפרש (סס נ"ס) כשיטה זו, ולבר מה שנשאר שם בשטמ"ק בקושיא עצומה על שיטה זו (ובקושיה התוס' בב"מ שם) וע"ש לעיל מזה שהביא הרבה ראשונים שם"ל בפרוש התוס' בשיטת ר"ש, וגם ק' סטה שאברו (נקדושין ל) דדריש ר"ש, "אם גאל וגאל" וכן ממש"א (נפכמוס נס) ע"ש, ועי' מה שהאריכו בתוס' (מנחות י'): ד"ה מאי האכל כו' ע"ש.

לבר מכל זה ק"ל שחרי מפורש אמרו בספרי במקומו, עשר תעשר אין לי אלא מעשר שני כו' שאר מעשרות מנין ת"ל עשר תעשר" ופתם ספרי ר"ש (סנסדלין פ"ו) ולהלן שם איתא ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש [שהוא סתמא דספרי] — ר"ש בן יוחאי דסתם ר"ש הוא רשב"י במ"ש רש"י (בשנמות ב) ד"ה ר"ש בן יהודה משום ר"ש כו' ע"ש] מנין דמעשר כהמה שהוא בעמוד ועשר ת"ל עשר תעשרי [ונאמר דפליגי אליבא דר"ש, או שהיהו סתמא אינו ר"ש, אבל עכ"פ הרי ברור שר"ש דריש האי עשר תעשר] ולפיכך דוחק גדול לומר שרש"י מפרש בשיטה זו, (ולפ"ד התוס' הנ"ל יקשה קצת גם על מש"ב המלכו"ם בזה).

[ועי' מש"ב בתר"ח (נ"א סס) דר"ה כלביא חיינו כמו כשבני אדם רוצים לזרז אומרים שני פעמים, בן בתורה ע"ש, ולפי' י"ל שהזירו מראה על גודל המצוה ואף למ"ד דית כלביא ולפי' האי חובה לתורר אחר המצוה ולהשתדל שיכנס לחיובת].

ועל ברתך יותר נראה לומר במ"ש שאף שר"ש דריש האי עשר תעשר מימ שאני מעשר משאר מצות שנכבדו לעונם.

ובהאי כללא התוס' (נ"א ס) ג' ל לתרץ קושיא עצומה שהקי' המפרשים על גרסתנו בגמי' (נ"כוס ל"ו): "אם ראה תראה כו' שאם היתה עקרה נפקדת דר"י כו' ולר"ע מאי אם

אין זה מספיק רק לודאי וא"כ ספק היינו נמי חיי שעה מניל. ובענין הערת מרן הגאון האדרי"ת זצ"ל, דגם לתקן את הקשר בשבת בלא קשירה גמורה הישוב מלאכה משום דרחמנא אחשביה וכד' רש"י ז"ל

בביצה

ראה תראה, ד"ת כלב"א, וק' שבכ"מ דרוש ר"ע יתור לשון וכל את ואת עד שס"ל דתשב"כ ותשבע"פ תורה אהת ודלא כת"ק בספרא. וכאשר כבר רמז ע"ז אדמו"ר שליט"א בספרו, אגרות ראיהי (מכתב מט) ע"ש, ור"י ס"ל בכ"מ ד"ת כלב"א וכמ"ש בתוס' (כתיבות יא) ש"כ"ס דפליגי בד"ת כלב"א הוא ד"י ור"ע ולעולם דרוש ר"ע היתור לשון ור"י ס"ל ד"ת כלב"א ע"ש, וכ"ה ספורש בירושלמי בכ"מ עד כדון ר"י כו' (ע"י ניסח עינים זנרכות סס), וע"י במשלים (פ"ו מ"י דעוס) ובצ"ח שם ובכל המפרשים שנשארו בקושיא וכבר קרמום בתוס' (מנחות י) שהק' כן ע"ש.

ולפ"ד התוס' הג"ל נוחא לר' ר"י שאף שס"ל בכ"מ ד"ת כו', מ"מ היכא דאיכא לפרוש דרוש, והעיקר למ"ר ד"ת כו' הוא שאין חכמה לדרוש ובמקום שאין דרוש אמרין ד"ת כו' וכ"ה בתוס' (סוטה כה), ר"ה ור"י יונתן כו' ע"ש.

אבל עיקר הקושיא תהי' על ר"ע שבכ"מ דרוש וכאן שאף ר"י מצא מה לדרוש פ"ל לר"ע ד"ת כלב"א, וניל לומר דע"כ לא ס"ל לר"ע ד"ת כו' אלא בתורת משה שנחנה באספקלריה המאירה בדקרוק רב, ונתנה להדרש וללמוד ממנה הלכה. משא"כ נז"כ שבין כך אין למדין ממנו הלכה חדשה, שאין נבוא רשאי להדרש דבר מעתהי' (מגילת) [וע"י סוזה בק"א (ס"י כו) וע"י משי"כ כזה רכנו שליט"א בספרו הנז' (מכתב נ)] והם במדרגה שניה לתורת משה. ע"כ שפיר אמר בהאי, אם ראה תראה — שלא נראה לו דרשת ר"י — דברה תורה כלב"א (והלשון תורה שפיר עז"ה גם על נז"כ וכמו שהאר"ך בזה בס' תורת הנביאים להגאון מהר"ץ חיות וע"י בחי' הרש"ש (סוטה כה) ועוד).

ולפ"ש"כ למעלה נסתר הרושו של הרב הנז' (ס"י א) שהחליט דהחוכה להכניס עצמו בחיוב מצוה הוא רק מדרבנן, מתוך מה שהוקשה לו, מרב יוסף — שמוכא בהרשב"א (מגילת) [וכ"ה בר"ן (קדושין לא)] מהאגדה — דסימא את עצמו כדי שלא להסתכל על דבר האסור, איך הפקיע עצמו מהמצוות כיון שנסתפק אם הלכה כר"י, ותירץ שבין שאיסור התפקעה אינה אלא מדרבנן וכש"כ באור זרוע, וסומא חייב מדרבנן אף לר"י וכמ"ש בתוס' (מגילת כד) לכן לא אסרו רבנן התפקעה מהיובן כיון שנשאר בתיובן מדרבנן דלריריהו נקרא גם הסומא חייב במצות, ויש לנו דמיון לזה בהר"ן (ספחים נ"ג) דחמץ לא נקרא דבר שיש לו מתירין אחר הפסח לרוש, דס"ל דחמץ אחר הפסח אסור מדרבנן משום קנסא, דמאחר שכל האיסור שדש"מ"מ לא בטל אינו אלא מדרבנן לא המינו הכמים איסור זה על דבר שיסאר באיסורו מדרבנן כו' עכ"ל. והנה לבד משי"כ דסומא חייב מדרבנן, לאו לביע הוא שהרי הרשב"א חולק ע"ז (נתי' לכ"ק פ"ו) וכן מוכח מדברי התוס' (קדושין לא) ד"ת דלא מפקידנא כו' [וע"י בזה בנז"כ (מ"מ או"ח ק"ג) וע"ש שהק' כקושיא הרשב"א על התוס' (נב"ק וכמגילת) מר"ע].

גם משי"כ מהר"ן, כל הראשונים חולקים עליו בזה, הרשב"ם (נפטר' מ"מ"א) פ"ל דחמץ הוי דשיל"מ משום דפסק כר"ש ולא ס"ל האי סברא דהר"ן, וכן הרשב"ן במלחמות, וכ"ה דעת כל הראשונים שהביא שם, והר"ן בעצמו לא כתב סברא זו אלא בלשון, וקרוב הדבר כו' ואפשר כו' והוא בעצמו כתב (נתי' ע"ז) דאנן דקיי"ל כר"ש הוי חמץ דשיל"מ ע"ש, וש"מ שחזר מהאי סברא, אף אמנם י"ל שחזר ביה רק מזה דס"ל דכיון שר"ש התיר תערובות הוי דשיל"מ וא"צ שהדבר בעצמו יתיר, כמו שבי בתחלה (נפסקים סס) אבל אה"נ שמצד החמץ בעצמו אינו צריך להיות דשיל"מ כיון שנשאר באיסור דרבנן, וי"ל שזהו סברת כל הראשונים דס"ל דחמץ הוי דשיל"מ, אך ספיקות לשון הר"ן (ס"פ נפסקים) לא משמע כן. שתסברא הראשונה (דצריך שהדבר בעצמו יהי' סותר)

(פנינה כז: ונפסקים ה:), תמהני שלא הביא דברי הריף ז"ל בסנה (פרק לולב המול) לענין אגד לולב שכרוב, דהשתא דקיל לולב אינו צריך אגד אי לא אתנחי בהושענא מעיזי, מנח ליה ביו"ט ושפיר דמי, ואי אגד ליה, לא אגד

לידה

כתב בפשיטות, והסברא השניה (דמשום שנשאר באיסור דרבנן) כתב בלשון ספק ע"ש, ונראה שמשום זה לא הביאו הפוסקים האי סברא דהר"ן, ועיי' בהגריא (ניזכר סי' קכ) שהק' מר' יוחנן דס"ל כר"ש בלאחר זמנו, וכ"מ סיל דבזמנו בני"מ ולא הוי דשילי"מ, [וכן הקי' הרמב"ן במלחמות ע"ש] וכי דצ"ל דר"י ורבא פליגי בהא אם זה פקרו דשיל"מ (כונתו משום שמתקלקל או משום שהורו ונאסרו, ע"ש בשו"ע שסזכיר סברות אלו) ואגן קי"ל כרבא כו', ע"ש שהאר"ך בזה, ולפי' הר"ן (נפסקים) נוחא בפשיטות שאף סמ"ל לר"י כר"ש מ"מ ליה דשיל"מ, אך אם גם נאסר שבסברא זו פליגי ר"י ורבא, ושנם לזה כיון הגריא ז"ל, מי"מ הרי כו' שאגן קי"ל כרבא.

אולם לכך זה, אף לר"י הר"ן אין חרוצו עולה יפה דאין הגדון דוכה לראיה כלל דהתם יש סברא לומר דכיון דכל מה דשילי"מ לא במל אינו אלא חוסרא מדרבנן, ומשום דעד שאתה אוכלו באיסור האכלנו בהיתר, וכמשיב רש"י (נ"ט פ"ה), ובאן כיון שלא ירווח כלל בהטתנתו, שלא יוכל לאכל בהיתר, דאיסורא רבין עלתה, ל"ה דבר שיל"מ, וכמ"ש שהר"ן לשיטתו במעם דשילי"מ, (נגדרי"ס נ"ג) שהוא מצד מב"ט שאחד מחזק את השני, באן כיון שעל אחת יש אסור דרבנן הוי כחלוקין באסור והיתר וכמון בשא"מ, ועד-כאן לא נטו דבנן משום חוסרא לר"י ר"י אלא משום שהאיסור אינו חלוק לגמרי, מן ההיתר שלבסוף יותר גם הוא לגמרי כמותו, וכמו שבאר שם הר"ן, משא"כ היכא שנשאר באיסור.

אבל הכא כל עיקר האיסור מדרבנן, הוא שלא להפקיע עצמו מחיובים דאורייתא והרי עבר על עיקר האיסור שהפקיע א"ע מחיובים מן התורה, ואיך יעלה על הדעת שלא אסרו רבנן בזה אם זהו נגד עיקר כונת איסורם והדק"ל.

ומשיב שם הרב הנז' להקשות מצדקה, שנכפל הלשון ומחויב לחזור אחרת לקיימה מן התורה עפ"י רש"י (כמולן ט"ז) הג"ל וכראיתא בגמ' פתוח לעניי עירך חפתה לעניי עיר אחרת, ר"ל שאם אין לו עניים בעירו מחויב לחזור אחר עניי עיר אחרת, דאי ניכא שכונת הגמ' הוא לרבות עניי עיר אחרת כשיבואו לפניך, ל"ל קרא יחזרה דמהיכא תיתי לשמור טליתן להם, וכי לאו בכלל אחרך הם, אלא ודאי כו' ואיך הפקיע עצמו ר"י בזה כו' ע כו' דבר זה לא גיתן להאמר, שיהא מחויב לחזור אחר עניים בעיר אחרת, ואף שמהויב להכניס עצמו למצות, מי"מ ודאי ע"ש שיעור וגבול למרחתו וכמ"ש לעיל (גבי פריקה ומעיבה), ואף שבשלות הקן, אפרו ויכול יחזור בהרים כו' י"ל משום שסתם קן מצוי בהרים ואה"נ שלא היה מחויב לחזור אחר כמה הרים, ומשום זה אסנ"כ בת"ה שם דע"כ הוא אקמכתא בעלמא, דלא יתכן לומר שיהא מחויב לחזור בהרים לקיים המצוה ע"ש באורך, ואף אגן נאסר לר"י רש"י שאם לאו האי כו' יקראי הייתי מחייבו לחזור אחר המצוה ולא רק שיהי' במקרה, מי"מ לחזור בהרים אינו אלא אקמכתא וגזמא.

ומשיב דאל"כ מהיכא תיתי לומר שלא נפרנסם, י"ל שהס"ד סיל דכיון דכתיב בקרא באחר שעריך, אינו מחויב לפרנסם אלא לעניי עירו, ולמסקנא לכדו מזה להקדומי, או יותר נכון שהייתי אומר שיהי' אצלו עד שיהיו עניים בעירו ולא יתן לעניי עיר אחרת אף שבאו אליו לבקשו, ולא גרע ממשיא (כמגילת כז), בני העיר שהלכו לעיר אחרת ומסקו עליהם צדקה נוחנין וכשהן באים מביאים אותה עמהם ומפרנסים בה עניי עירי ע"ש, אף שגם שם ישנם עניי המקום, קמ"ל דשאני הכא כיון שאין עתה עניים במקומו עליו לתן למי שיבא לבקשו, או שקמ"ל דאם הוא בעיר

אחדת

ל"ה אלא כאגודה של ירק כו' אינ דעניב להו מענב, וכתב שם הר"ן ז"ל דפיושו אילו היה צריך אנד הוי מיתער משום מלאכה כיון דבלאיה לא

מתכשר

אחרת שמחויב לפרנס עניי צוהה העיר, וכמו שאמרו שם, ויחיד שהלך לעיר אחרת ומסקו עליו צדקה תנתן לעניי אותה העיר, ולא יוכל לקחת עמו בשעה שהולך משם, וגם ברבים כ"ז שהם באוהה העיר עליוס לתן לעניי אותה העיר ע"ש.

אבל זה ברור שאינו מחויב להטריח כ"כ לילך אחר עניי עיר אחרת וכמ"ש הרמב"ם (נפ"ה מה' מתנות עניים), אם אין שם עניים מפוריש ומניח עד שימצאו עניים ע"ש, ולא מצינו שמחויב לחזור אחרי עניים אלא לאחר שלש רגלים וכמ"ש בתוס' (כ"ב די' ד"ס דקו"ק) ומשום כל האחר, וגם ע"ז חולק הר"ן ז"ל, דבליבא עניים אינו מחויב לאהדורי אלא מפוריש ומניח עד שיבואו עניים עכ"ל, וכמ"ש הרמב"ם הג"ל, וכ"ה בשו"ע (סי' ננו) וע"י בש"ך שם.

ובש"כ לתרוץ עפ"י משי"כ הר"ן (נתי' לקטורין) דגם בי"ג מצווה על מצות צדקה, והמפרשים כי דסומא לא גרע כ"ג וממילא לא הפקיע עצמו ממצוה זו, י"ל הדא שעכ"פ השאר קושיתו אליבא דהרמב"ם דנראה שס"ל דלא כהר"ן שכו' (נתי' מלכ"ס פ"י סי' י) גבי"ג שרוצה לקיים שאר מצות (בתור אינו מצווה) כדי לקבל שכר אין מונעין אותו לעשות כהלכתה כו' נתן צדקה מקבלים ממנו כו"ו ע"ש.

ויש להביא ראיה לדי הרמב"ם מהא דאיתא בגמ' (פסחים לא' :) גולך תהיה צדקה מכאן שב"ח קונת משכונן שאם אינו קונת צדקה מנ"לי, וכ"ז ישראל בישראל אבל ישראל בנכרי פלוגתא היא שלח"ק אינו קונת משום שאינו מחויב בצדקה לעכו"ם וכפרש"י, ולפ"ז הטעם דעכו"ם בישראל אינו קונת, י"ל ג"כ משום האו מעמא שאינו מחויב בצדקה וע"כ לא נאמר המקרא עליו, דאי מחויב בצדקה ע"כ מירי המקרא גם בו וקנה משכנו של ישראל, דאם אינו קונת צדקה מנין.

אמנם התוס' (קדושין פ' ד"ט דק"ק) הק' וא"ת איכא צדקה מסה שיהזור לו לשכב עליו, ות"י ודיק כדכתיב ושכב בשמלתו וברכך ואם אינו קונת איכא כשמברכו העני הוי ליה רביה דברים, ויש מפר' דלא מקרי צדקה אלא הנותן משלו כמו צדק בשלך וזון לוי ע"כ.

נמצא שלהתרוץ הראשון י"ל שאמנם אינו קונת משכונן ואף שמחויב בצדקה, וצדקה קרי ליה מה שמהזיר ליה לשכב עליו ומה שמברכו אין כאן רביה דאין רביה בנכרי, אבל לפי התרוץ השני ע"כ אם מחויב בצדקה היה קונת משכונן,

[ואין להביא ראיה לדי גם כמה שאמרו בגמ' (כ"ב ד') שאני עבדא דחייב במצות' משאיכא נכודננד שא"ה, הרי נתבאר שעכו"ם אינו מצויע על צדקה, דשם הכאור שפנני שהייב במצות דעלמא הוא מצווה להחיותו כשכאור ברמב"ם (פ"ט מה' ענידיס סי' י) שעבד כנעני מצוה להחיותו ובכלל אחיך הוא דגמרינן לה לה מאשה, וע"י בחויד (ס' דכ"ת) שכו' דלעבד כנעני אסור להלות ברביה מהאי טעמא, וכיון שמצוה להחיותו מצוה גם להשיאו עצה טובה, עצה שע"י יחיה כשא"כ עכו"ם, והאביע ס"ל דכיון שהיה עבד וישע אין מצוה להחיותו וכן פסק הרמב"ם].

ועוד אפ"ל דלא עדיף צדקה מרביה שלא הוזהרו בי"ג לקח מחברו משום שאינו מצווה להחיותו לתרוץ השני בתוס' (כ"ב מה' ד"ה תשיך, ואף לתרוץ הראשון שם שמעונוס בי"ג על הרביה, טעמא אחרונא אית ביה וכמ"ש בתוס' שם, דכי היכי דלפינן גול מב"ע עץ הגן ולא גול היה ולא רביה ע"ש.

והיה ג"כ לומר שס"ל להר"ן בתרוץ הראשון של התוס' דבי"ג מצוה על רביה אבל לא טעמא דהתוס' אלא משום שמצווה להחיות לחברו, והיה צדקה שמחויב בטעם זה, ולפ"ז נאמר שאינו מחויב אלא לבי"ג חברו אבל לא לישראל, ואף שבכל הרברים

מתכשר ע"ש, הרי לענין קשר עצמו דגב בעניבה כוון דבלא זה לא מהנשר
השוב קשר.

ונראה

הדברים האם שגם לישראל חייב [ועני ברמב"ן על התורה (פ"ב ויט"ז)]
דמיל דבכלל דינין נכללו כל מה שכן אדם לחברו והיה דיני מלוה ולוה ושכר
שכר ועושה כו' ומשנה נהרנו אנשי שבט]. מ"ם י"ל, דהרי כי בתוסי דאפיל גבי
דבות שאע"ג שתזהרו על הדיבות זה מזה, שרי ליה לעכו"ם להלוות לישראל בדיבות
כו" ע"ש ואף אם נאמר שהטעם הוא משום דכי גבי רבית, אחרי"כ אי"כ היה צדקה
דכ' אחרי"כ ולפ"ז י"ל שגם דברי הרמב"ם אולו על צדקה דעכו"ם לישראל שעיו
אינו מצו"ע.

ולפ"ז נסתר מש"כ הרב הנז' שם, להביא דאיה ככרעת לדי הרין מהלמוד
ערוך (כסופס לה) שאמרו זכות תולה י"ב חדש, היינו דוקא במצווה ועושה אבל אם
אינו מצו"ע אינו תולה, דאמרינן שם אליבא זכות תורה הא אינה מצו"ע, ואיהא שם
שדניאל אמר לנבוכדנצר והטאך בצדקה פרוק, דזכות הצדקה יתלה לו ויגן עליו, נשמע
מזה שנבוכדנצר שהיה נכרי היה מצווה על מצות צדקה, ע"כ.

ולפ"ז ש"כ דלא ס"ל להרין אלא בנכרי לחברו אבל לא לישראל ואי"כ אין
ראיה מנבוכדנצר שפרנס את ישראל שזאת היתה עיקר כינת דניאל בעצתו וכמשי"כ
רש"י שם, ולפי דבריו יקשה מכאן על הרמב"ם ולפ"ד גם על הרין, אבל באמת אין
מקום לדבריו בלא"ה, חדא מה שההל"ם שרק מצו"ע תולין, אינו כן שהרי רבינא
אמר שם לבסוף, לעולם זכות תורה ואע"ג דלא מפקדא באגרא דמקרין ומתניין
בניהו כו" ע"ש, הרי שס"ל דאף אינו מצו"ע תולין וכן כי הרמב"ם בפרוש (נפ"ג מ"ו)
סופס (ס"כ), אם יש לה זכות ת"ת ואע"פ שאינה מצווה על ת"ת הרי זה תולה לה כו'
אחר שנה או ב' או ג' כו" ע"ש.

ואיל שכאן ניהא מפני ששם מוקים ר"י לעולם בזכות מצוה ומשום דבעינן דוקא
מצו"ע ואי"כ תרין הרב הנז' ש"י עולה יפ"ז שהרי אליבא דר"י איירי וי"ל שבשמוכא
א"ע הכי ס"ל, (וידע מממרא דר"י ושמעאל וראיתו מנבוכדנצר דכ"ג מצווה על צדקה,
וליד המפי הנ"ל גם סוכא כן) וממילא לא הפקיע עצמו מצווה זו.

א"ל כן משום דכיון שכל עיקר טעם הס"ד של הגמ' דרק מצו"ע
סגין, הוא כמשי"כ רש"י שם, דאינה מצווה אין שכרה כי"כ גדול שתגין ע"ש,
זכ"ז הוא לפי מסקנת הגמ' כר"ח דגדול המצווה מאינו מצווה, אבל לפי הס"ד
של ר"י הרי אינו מצוה גדול יותר, דלא כפקידנא ועבדינא ואית ליה אגרא
מפ"י, ודאי שלפי סברתו זו כ"ש שאינו מצווה תולין.

ולולי פרש"י היה אפ"ל בכינת הגמ' שהקי והא אינה מצו"ע,
לומר שכיון אינה מצו"ע אינה דגילה לעשות (והמשנה בסתם
נשים פ"ירו) וע"ז ת"י שמירי בזכות מצוה שמצווה והיא עושה, ורבינא משי"כ
שאמנם בזכות תורה, ואף שאין היא דגילה ללמוד אבל הרי היא דגילה להסריח
בשכ"ל למוד בניה ובעלה, ולא מליג דבינא בעיקר הרין על הא דלעיל,
ולכ"ע תולין אף באינה מצווה, וניחא לפ"ז מה שפסק הרמב"ם ברבינא אף שרי
ורבא לא ס"ל כוותי וכן סתמא דגמ' שהקי והא אינה מצווה, וז"ל נחא
שלא פירש הרמב"ם דדוקא אם נסרה לבעלה שהלך ללמוד או טיחה לתוליד
בניה לביה המדרש וכדבריו רבינא, דהרי אפ"ל שסברת דבינא הוא דאף שהיא
אינה מצווה, מ"ם כיון שהיא סקב"ת חלק משכרם שהוא שכר מצו"ע הוי
שכרה גדול עד כרי להגן, וזהו שאמר, מי לא מלגאן בהדיהו, אבל לפ"ד נחא שלא
הפס דבינא אלא מה שהיא דגילה וממילא ה"ה אם היא בעצמה עוסקת בתורה

ונראה דהו נם להחולקים על רש"י ז"ל, דהתם האכילה לבהמה אינה מלאכה רק משום האחשבי" בעינן למיחשב אותה למלאכה משאיכ"ב בנונא דידן דדמי להא (כמוכס ז) דמגו דהוי דופן לשבת הוי דופן לסוכה דהיינו כיון

דשם

ג"כ מגינה עליה, ואף לפרש"י י"ל שהגמ' הקי דאכצו"ע אינו מגין כי"כ (ג' שנים) וכמשי"ש מ"ו מגינא כולי האי וע"ש ברש"י אבל על שנה מגין לכ"ע, ולמסקנה נקמו דוכות תורה כגין הרבה אף באמצו"ע (וזהו שאמר, מי לא פלגאן בהריירו' בשכר תורה) וניחא לביע ומעתה אין שום מקום לר' של הרב הנ"ל ש"י בכל אופן.

ובלא"ה עיקר ראיתו מנכונדנצר אינה ראיה, ל"מ אליכא דהירושלמי שדתי "נאמר כל אותן י"ב חדש היה עסוק כמצות [צדקה] ולא שייך להא דחולין, ואמנם כפי המכואר בש"ר (פ"ל) כ"ן היה, וכמשי"כ רש"י כאן שהיה מקבץ בכל יום עניי ישראל ומפינסן, וזאת היתה כל כונת דניאל בעצתו ע"ש, ואף אם נאמר שהש"ס שלנו חולק ע"ז וס"ל שלא ז"ן אלא באותה שעה וכמשי"כ המ"א בזה, [ומפרש"י הנ"ל צ"ע, ולר' הירושלמי והמ"ר צ"ע למה גענש דניאל (ע"י ז"נ ד) דכמו שאמרו שם "שאני בהמ"ק דאי לא מלכא לא סתבני"ה היה פרנסת ישראל שהוא בודאי ערוף מבנין ביהמ"ק (וע"י נט"י דס"י ז"י סי) ואולי פ"ל לדירהו דלא גענש בשכיל זה, וע"י בתוס' (קוסס כ: ד"ס זכות) גרסתם בירוש' ואפ"ל שבוה פליגי חרי האבי"ע (ס"ז נ"ג) האבי"ע קמא ס"ל כהמ"ר שזן כל י"ב חדש, והשני ס"ל כסוג'ת הגמ' דפיסה וע"י] מ"ס אין ראיה שהרי אמרו שם אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר מנכונדנצר כ"ו יחק' אמאי אין ראיה לדבר ז"ת, דילמא שאני עכו"ם דלא מסקיד הינא עליהן, וזאין ממהרין בן השמים לפקוד עונותם עליהם בעוה"ז אבל מישראל ממהרין כ"ו ע"ש ברש"י, ולפ"ז כיון שעכו"ם שאני י"ל שאף אם בישראל אין תולין אלא באצו"ע, מ"ס בעכו"ם מסתינים ליה עד י"ב חדש אף באינו מצוה.

ומה שלא הקי' כן בגמ' בתחלה (לבר מה ש"ל שערין לא אסיק אדעתו דגמ' הצריך דוקא מצו"ע, או כיון שאמרו רק זכר לדבר אין להקשות) משום דא"כ כ"ש הוא שלישאל המצו"ע תולין סב"ה דש"ל לכה"פ ושפיר קאמר ר"י, וקושיה הגמ' אח"כ הוא להפך מאי אין ראיה שראיה גדולה היא, מה עכו"ם שאינו מצוה כ"ך, כ"ש בישראל וז' דשאני עכו"ם כ"ו ויתכן שבשכיל השכר המונע דאינו מצוה בעכו"ם מסתינים יותר מכשל השכר המרובה דמצו"ע בישראל, והשתא לא תקשה מכאן על הרמב"ם ועל הר"ן.

ולפי' שיטת האור זרוע (כפי הבנת הרב הנ"ל) היה אפשר ליישב קושייתו (כד"י שסימא א"ע) אליבא דכ"ע בפשיטות, שכפי שכ"ו הרב הנ"ל מהרמב"ם דלהבי סימא א"ע משום דלא מצי קיימי בנפשיה דלא לאסתכלו בו על דבר אסור, וא"כ עבר רק אדרבנן כמה שהפקיע א"ע כן המצוות כדי שלא לעבור איסור חסור מראורייתא, וכאופן בזה פותר, וכמשי"כ בתוס' (פ"ג ד') בשם הר"ב"א הקודם שנעשה האיסור תיזרו לו לעבור על איסור קל כדי שלא יבא לעבור על החסור [וע"י מ"ש בזה למעלה], ומכ"ש שלא היה רק ספק אצלו אם סומא פטור ועוד י"ל דהרי ההפקעה אינה אלא פעם אחת וכדו' שלא ועבור באיסור כמה פעמים גדחה וכמשי"כ"ל, ובוה היה אפ"ל אפילו אם איסור ההפקעה היא מהנה, ומבולא אין להקשות גם מצדקה.

אך יש לרחות דכפי שמבזר בהרימב"א וכן בר"ן סימא ד"י א"ע משום דלא מצי לאוקמי אנפשי' שלא לאסתכל חוץ כדאי שלו"ה וזה אינו אלא סמדת חסידות, וכרמב"ם בין עשרה מילי דחסידותא, דרב כמו שמובא בתשובת הגאונים

דשם דופן עלה חשוב דופן לכל דבר והיג בענין קשר וקשר כזה חשוב קשר
מנו דהוי קשר לזה הוי גיב קשר לשבת, וצריך להאריך בזה ואכ"מ:

המצפה לישועת ה' על עמו ונחלתו

הצעיר יעקב משה בלאאמיר מוהריז זצ"ל

הר"ב

(רב דשכונת ישערי הכר' והסביבה פעה"ק ת"ו).

(סי קט"ה), ושם מסיים שר' יוסף ור' ששת נהגו כן אחריו ולא יכלו לעמוד בה
עד שסימו את עיניהם (וע"ש ב.איי הי"ם שהעיר דכן הוא במנחות (מ') לפרוש השני
של רש"י ע"ש, אך ראיתי ברש"י (ג"כ כ"ד) סביא פרוש זה וכו' (אוח' [ובין אם נאמר
שצ"עם ההקפדה הוא משום עצם הראיה שלא להסתכל חוץ מראו ואפי"א אם נאמר שהוא
כדי שלא יבא לידי הסתכלות אכורה, מ"מ אינה אלא מצד מדת חסידות כמבואר]. אולם על
צדקה"ל בלא"ה שהיה עני באותה שעה ולפ"ר השיך (ניו"ד סי' רמ"ח) דאמין על פרנסתו
פסור מצדקה לגמרי אפי' משלישית השקל לשנה ע"ש, ועי' בשו"ע (ס"ס סי' רנ"א סעיף ג')
ובין שבאותה שעה היה פסור אין זו הפקעה, וכן נראה מדברי הגמ' שהיה זמן שר'
יוסף היה עני, שאמרו (במ"ק כ"ז) רבה ור' יוסף מחלפי סעודתייהו להדרי, ואמרו (במגילה
ז') דאבוי בר אבין ור"ת בר אבין הוי מחלפי סעודתייהו משום עוני ע"ש, ועי' ברמב"ם
ובשו"ע, [והרמב"ם השמים דין זה דמ"ק (נ"ה א"נ)] משום שסמך על הא דכ"י בה"י כגילה
(נפ"כ ס"ו ע"ש).

אולם המ"י (נלו"ה סי' מל"ד סק"ה) וכן הב"ח חולקים על השיך בזה, וס"ל שגם
עני המתפרנס מן הצדקה ואין לו חייב במצוה צדקה, ועי' בנ"צ שם שהאריך דלא
כ"ש, ועי' בד' הרמב"ם (נפ"ז מה"י מתנות עניים ס"ה) שכו' "ולעולם
לא יסנע עצמו משלישית השקל לשנה וכל הנותן פחות מזה לא קיים מצוה
ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה חייב לתן צדקה לאחר" משמע שלעולם חייב אפי' אין
לו כדי פרנסתו מן הצדקה, מפני שהבין כרי הנמ' (בגיטין ו') שאמרו אפי' עני המתפרנס
כוי בכל אושן, וע"ש בגמ' שרב יוסף בעצמו סיים לדברי מר זוטרא שאמר אפי' עני כוי
לא אענך עוד הנא רבי יוסף שוב אין כראין לו סימני עניות ע"ש.

ועי' ברין (נדרים ו' ד"ס י"ג י"ד לנזק) שסביא מרבתינו שפרשו על הא
שאמרו אה"ל יש יד לפאה לצדקה סאי' סי' משום דפאה חמירא דבעיב
חייבה רהמנא בעיקר פאה משא"כ בצדקה, וכי הוא ע"ז דלא נראה לו שגם
בעיקר צדקה מהייב בע"כ כוי ע"ש, ואפ"ל שבזה פלוג' דרבתינו ס"ל בהשיך
ומשויה עיב ליד צדקה לפאה דאף שחייבא הוא על השדה מ"מ עיקר החיוב
הוא ע"ל יו' לתן באותה שדה אף אם אין לו במה להתפרנס, שאפי' עני שבוישראל
כוציאם מידו (ח' ל"ן ק"ל) משא"כ צדקה שאם אין לו כדי פרנסתו פסור מעיקר
צדקה, והר"ן חולק ע"ז וס"ל דגם בצדקה בעיקר חייב בכ"ג ומסילא לא
מצינו שום חומרא גבי פאה יותר מצדקה (ויפה ת"ץ הרב הנז' לר'
הר"ן).

אך אף לר' השיך יש לרחות דאף שאין לו עכשו מ"מ בר חיובא הוי גם על
מצוה זו אלא שאין לו במה לקיים, ודומה לשאר מצות שאסור להפקיע עצמו מהם
ולעשות עצמו אינו בר חיוב אף מרם שבאו לידו.
ובלא"ה הנה הרב הנז' לא הקו' אלא מצדקה אבל הא חייב צדקה שאר
מצות שנכסלו צוויים סא"ל [וגם מה שסמך עצמו על הא"ז כ"כ לעיל שאינו].
ועוד